

II. KISIM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SEYAHALAR VE SEYAHATNAMELERİN TASNİFİNE DAİR BİR DENEME-2

Yazı dizimizin bu ikinci yazısında Orta Çağ'daki seyahatleri konu edineceğiz. Seyyahlara geçmeden önce Orta Çağ'da özellikle Avrupa'da seyahati şekillendiren bazı hususları aydınlatmaya çalışacağız.

Ulaşım ve iletişim olanaklarının günden güne daha geliştiği 21. yüzyıldan geriye dönüp bakıldığında, Orta Çağ'da Avrupa ve dünyanın geri kalanında yaşayan insanların çevrelerindeki dünya hakkında fazla bilgi sahibi olmadıklarını düşünmek büyük bir kolaylıktır. Orta Çağ'ı yaşayan Avrupalılar aslında sınırlarının ötesindeki topraklarla derinden meşguldürler. Çoğu zaman, bu etkileşim, ilk elden deneyimden ziyade edebiyat tarihinden daha fazla etkilenen metinlerde ve haritalarda yer alarak, gerçek olmaktan daha yaratıcı bile olabilmektedir. Orta Çağ'ın kâşifleri ve tüccarları, tahmin edilenden çok daha uzaklara gitmişlerdir. Gerçekleştirdikleri seyahatlerle çeşitli kültürel etkileri de beraberlerinde getirmişlerdir.

Orta Çağ'da bazı insanların yerel pazardan daha uzağa gitmediği ve seyahat etme imkanına sahip olmadığı doğrudur. Örneğin *villeins* (köylüler), lordlarına bağlıydı ve onun izni olmadan köylerinden ayrılamazlardı, ancak özgür adamlar istedikleri yere gidebilirlerdi. Orta Çağ'da sıradan insanlar için seyahat etmenin en yaygın nedenleri bir türbeyi ziyaret etmek veya savaşmaktı. Birçoğu yaşadığı yere oldukça yakın yerel bir kiliseyi ziyaret etmekten hoşnuttu. Özellikle İngiltere'de, ülke sınırları içerisinde *Walsingham* ve *Canterbury* gibi daha uzak yerlere gitmeye cesaret edenler oldu. İmkân sahibi kimseler, daha uzaklara, yurtdışına *Compostela*, *Roma* veya *Kudüs'e* gitti. Kilise cemaati için hacca gitmek olağan bir aktiviteydi. Turizm tarihçilerine göre, kafile halinde ilerleyen hacılar zamanlarının turistleriydi. Bu açıdan hac kafileleri inanç turizminin belki de ilk öncüllerindendi.

Orta Çağ'da ordular da seyahat etti. Örneğin İngiltere'de yerel bir toplanma yerinde bir araya gelen askerler daha sonra İskoçlarla savaşmak için kuzeye ya da Fransızlarla savaşmak için gü-

neye gitmek amacıyla ordunun geri kalanına katılmak üzere yola çıkmaktaydılar. Bazı ülkelerde yönetim biçim ve organizasyonu da Orta Çağ'ın seyahat alışkanlıklarında belirleyici olmuştur. Örneğin, İngiltere'de parlamentonun toplanması demek, ülkenin farklı kesimlerinden gelen soylular, kıdemli din adamları, şövalyeler ve kasabalıların, başka bir deyişle yaklaşık dört yüz adam ve bunların maiyeti ve hizmetçilerinin yollarda ilerlemesi demektir. Onlara ev sahipliği yapmak yol üzerinde bulunan bazı küçük kasabalar için büyük bir yükü. Bu bakımdan İngilizler, parlamentonun, kalacak yer bulmanın daha kolay olduğu *Westminster*'de toplanmasını savundu. Bu bakımdan, birçok soylu ve piskopos *Londra*'da kendilerine konaklama yerleri satın almak durumunda kaldı. İngiltere'de yollar boyunca ilerleyenler arasında din adamları da önemli bir yer tutuyordu. Başpiskoposlar ve piskoposlar, Orta Çağ'da bir ara, papanın ikamet ettiği Fransa'daki *Avignon*'a gidip geldiler ve piskoposlukları sınırı içindeki yerleşim yerlerini de ziyaret ettiler. İnsanların kendi kiliselerinde işitemeyecekleri şeyleri öğreten birçok *gezgin vaiz* de vardı.

Orta Çağ'da seyahat etmek hafife alınacak, sıradan bir uğraş değildi. Uzun mesafeli bir yolculuk kapsamlı ve ciddi ön hazırlık ve yol arkadaşları gerektiriyordu. Tek başına seyahat etmek güvenli değildi. Yollar haydutlar tarafından kuşatılabilirdi. Bunlar genellikle, İskoçlara ve Fransızlara karşı savaşta yaşanan durgunluk sırasında ev ya da memleketlerine geri dönmeyen ve başka bir iş tutmayan askerlerdi. Orta Çağ'da haritacılık yaygın olmadığı gibi mevcut haritaların amacı da bir gezgine yardım etmek değildi. Bu yüzden insanlar, haritalar yerine seyahat planlarına başvurmak zorunda kalmıştır. Bu planlarda bir güzergâh olurdu. Güzergâh, başlangıç noktası ile varış noktası arasındaki yerleri listelerdi. En azından rotanın ilk kısmında biraz deneyimi olan biriyle seyahat etmek büyük bir şanstı. Böyle bir yoldaş olmayan yolcu, bulunduğu kasabanın sakinlerine bir sonraki yere nasıl gideceğini sormak zorundaydı. Bazen nehirler yolculara yardımcı olurdu. Büyük bir nehri takip eden yolcu, er geç kendisini pazar kurulan büyük bir kasabada bulabilirdi.

Manastırlar ve hacıların ve diğer yolcuların geceyi geçirebilecekleri *bakımevleri* veya *misafirhaneler ve hanlar* 14. yüzyılın ortalarında kara veba ortaya çıkana kadar yavaş yavaş arttı. Soylular aynı zamanda kendi sınıflarından olanlardan konukseverlik isteyebilirlerdi. Çoğu zaman gelecek gece için kalacak yerlerini ayarlamaları için önceden haberciler gönderirlerdi. Kapalı konaklamanın olmadığı veya grubun kapalı tesisler için çok büyük olduğu yerlerde, gezginler açık havada uyuyabilirdi. Bununla birlikte, haydutların yarattığı tehlikeler göz önüne alındığında, bireysel gezginler çoğunlukla korunmak için bir gruba katılmaya çalışırlardı. *Chaucer'ın Canterbury Masalları*'nda bir araya gelip yola çıkan *hacılar* bu duruma iyi bir örnektir.

Orta Çağ'ın Seyyahları

Orta Çağ'da Seyahatleri Yönlendiren Nedenler: Çoğunlukla karanlıkla anılsa da Orta Çağ hareket halinde bir dünyaydı. Örneğin, kırsal kesimlerdeki gençler, kendilerine sosyal statüsü yüksek bir eş ya da daha iyi bir iş bulabilmek için şehirlere göç etme yolunu seçerlerdi. Gerçekten de modern öncesi zamanlarda şehirlerin artan ölüm oranı, onları "nüfus batağı" haline getirdiğinden, şehir büyümesi mutlaka yüksek düzeyde göçlerin bir neticesiydi. *Madenciler* ve *değirmenciler* gibi çağın sanayisini yönlendirenler de yer değiştirme konusunda dikkat çekici örneklerin başında gelmekteydi. Almanya Schwarzwald'daki madenciler, ekonomik, politik veya başka herhangi bir nedenle yeni madenlere gidip çalışabilme özgürlüğüne sahipti. İngiltere'deki değirmenciler gittikleri yeni yerlerde sürekli talep görüyordu. Orta Çağ'da Doğu ve Batı'daki seyahatler her ne kadar farklı kimlikte insanların seyahatleri olsa da insanların benzer ihtiyaçlara sahip oldukları düşünüldüğünde seyahatleri tetikleyen faktörler üç aşağı beş yukarı benzerdi.

Orta Çağ'da seyahat, yüksek mevkileri işgal eden insanlar arasında çok daha yaygındı. Kralar sıklıkla yurt içi seyahatler gerçekleştirirlerdi. Haberleri etkin bir şekilde duyuracak medyanın henüz ortaya çıkmadığı bir çağda, bir kralın zaman zaman krallığının her yerinde kendini göstermesi, yerel yetkilileri desteklemesi ve ayrıca

insanlara hükümdarın kim olduğunu hatırlatması gerekiyordu. Bu türden seyahatlerde kral, ailesi ve maiyetiyle birlikte yolculuk yapardı. Krallar kendi korumasındaki soyluları da ziyaret ederlerdi. Gerçi bu türden ziyaretler her zaman hoş karşılanmıyordu. Çünkü kalabalık maiyetiyle birlikte gelen kralı ağırlamak ev sahibine her zaman pahalıya mal oluyordu. Bu açıdan kral herhangi bir yerde üç haftadan fazla kalamazdı. Soyluların da genellikle ülkenin dört bir yanına dağılmış ve zaman zaman ziyaret edebilecekleri mülkleri vardı. Onlar da mülklerine seyahatler gerçekleştirebilirdi.

Orta Çağ'da din amacıyla yapılan seyahatler oldukça yaygındı. Misyonerler, genellikle gemiyle, Kuzey Afrika'ya veya Anadolu'ya kadar seyahat ettiler. Bununla birlikte, yalnızca birkaç insanlara vaaz etmeyi başarabildi ve güvenli bir şekilde geri dönebildi. Birçoğu farklı nedenlerle hastalandı ya da çeşitli kazalardan dolayı yolculuk sırasında hayatını kaybetti. Orta Çağ'da hac, seyahat etmenin çok özel bir şekliydi. Orta Çağ'da Hristiyan hacılar için en popüler üç yer *Roma*, *Santiago de Compostela* ve *Kudüs*'tü. Compostela'ya giden yol, *Cluny (Kluni) Tarikatı* tarafından organize edildi ve yol boyunca manastırlar hacı adaylarına yiyecek ve barınak sağladı. Hac yolları boyunca ve kutsal yerlerin çevresinde kurulan çeşitli işletmeler hacıların yemek, barınma ve ulaşım ihtiyaçlarını karşıladı. Ayrıca bu süreçte modern rehber kitapların prototipi olan özel *rehber kitaplar* da ortaya çıkmaya başladı. Bu rehber kitaplarda yol tarif ediliyor ve hacılara yol boyunca nelerle karşılaşacakları etraflıca anlatılıyordu. Örneğin, bir rehber, hacılara yolda karşılaşacakları bir yer hakkında şöyle diyordu: "Burası ıssız bir bölge; ekmek, şarap, et, balık, su veya kaynak yok; burada köyler de nadirdir." Geoffrey Chaucer'ın *Canterbury Masalları*'na bakıldığında her türden insanın hacca gittiğini söylemek mümkündür. Bir şövalye, bir değirmenci, bir aşçı, bir tüccarın karısı, bir doktor, bazı rahibeler ve diğer çeşitli karakterler muhtemel hacı adaylarıdır. Toprağa bağlı serfler dışında, köylülerden soylulara kadar hemen hemen her statüden insanlar Orta Çağ boyunca hacca gitti. Ayrıca hacıların kafiye halinde seyahat ettiklerini söylemek de gereklidir. Hacıların çoğu bir grup arkadaş, akraba, komşu veya

yabancıyla seyahat etti. Bu, hırsızlar ya da haydutlar tarafından saldırıya uğramamak için etkili bir yöntemdi.

Haçlı Seferleri, yarı sefer ve yarı hac olduğu için, seferlere katılan Avrupalılar/Hristiyanlar açısından hacdan daha özel bir seyahat anlamına geliyorlardı. Seferler, Kudüs'ü de kapsayan kutsal toprakları Müslümanların elinden geri almayı amaçlıyordu. Çeşitli sınıflardan insanlar Haçlı Seferlerine şöhret ve servet kazanmak, günahlarını bağışlatmak ya da sadece Kudüs'e giden Hristiyan hacıları korumak ve Hristiyan ülkesini Kudüs topraklarında yeniden inşa etmek gibi çeşitli amaçlarla katılmışlardır. Haçlı Seferlerine bu kadar çok insan katıldığı ve seferler çok uzun sürdüğü için Haçlıların seyahat ederken kullandıkları ulaşım araçları ve yolları çok çeşitlidir. Haçlı Seferleri, başlangıçtaki hedefi olan Kudüs'ü geri alma konusunda başarısız olmasına rağmen, sonuç olarak diğer kültürleri Avrupa'ya getirme bakımından Avrupa'nın tarihi seyrinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Bir savaşta herhangi bir görev nedeniyle yer almak, o kişi için bazen ülke sınırları içinde, çoğu zaman ülke sınırları ötesinde seyahat etmeyi gerektiriyordu. Örneğin Fransızlarla yaptıkları Yüzyıl Savaşları (1337-1453) içerisinde yer alan Crecy (1346) ve Agincourt (1415) muharebelerinde savaşan İngiliz askerleri denizi geçmek zorunda kaldılar. Bu tür bir seyahat, hem ülke dışına çıkışı, uzun yıllar sonra savaştan eve dönüşü bir arada içeriyordu. İnsanların savaşlar dolayısıyla seyahatlere çıkmalarının başlıca nedeni, bir başkasının, örneğin papanın veya kralın, onların savaşmasını istemesidir. Ancak savaşçıların ganimetten pay alma veya ün kazanma arzusu gibi daha pek çok durum savaş gezginliğinin sebepleri arasındaydı.

Tarihin her döneminde olduğu gibi Orta Çağ'da da ticaret için seyahat oldukça yaygındı. Alacak ya da satacak mal bulmak için sık sık seyahate çıkan tüccarlar, duruma göre hem deniz hem de kara yollarını tercih edebiliyordu. Avrupalı tüccarlar Afrika'dan köle, şeker, altın, fildişi ve değerli taşlar; Asya'dan ipek, kürk, halı gibi değerli eşyalar ile biber ve tarçın gibi değerli baharatlar getirdiler. Kutsal topraklardan dönen Haçlılar,

pirinç, pamuk, parfüm, ayna, limon ve kavun gibi egzotik mallarla ülkelerine ulaştılar. Ayrıca Avrupa'nın ürettiği şarap, tuz, yün, bakır, balık ve kerestenin pazarlanması da oldukça önemliydi. Tüccarlar ve denizciler satacak bir şeyler bulmak için büyük riskler aldılar. Bunlar için, kötü hava koşulları ve korsanlar sürekli tehditlerdi. Bir mürettebat gemi kazası geçirdiyse kurtarılan umutları çok azdı, çünkü birçok ülkede, kazaya uğrayan bir gemiden kurtarılan tüm ganimetin, hayatta kalanlar olmadığı sürece, bulanların mülkü olduğunu söyleyen yasalar vardı. Tüccarlar, çoğunlukla, eski Roma toprakları üzerinde ortaya çıkan ve bir pazar kurulan kasabalar arasında seyahat ettiler. Pazarlar genellikle ibadetten sonra kilisenin etrafında kurulurdu. Bu nedenle yollar hafta sonları hem tüccarlar hem de pazara bir şeyler almak için gelen insanlarla dolu olurdu.

Orta Çağ'da kalfalıktan ustalığa geçmek ve farklı atölyelerde deneyim kazanmak için bir kasabadan diğerine geçmek, Avrupalı bir usta adayının eğitiminin önemli bir parçasıydı. Almanya'da Orta Çağ boyunca ve sonrasında genç kalfaların çıraklık eğitimlerinden sonra birkaç yıllığına seyahat etmeleri ve tecrübelerini sürdürmek ve becerilerini derinleştirmek için loncanın diğer ustalarıyla uzak yerlere gitmeleri yaygındı.

Seyahat Edenlerin Nitelikleri: Nereye giderseniz gidin, Orta Çağ'da kasabanızın veya köyünüzün sınırlarının ötesine seyahat etmek adeta bir macera ya da bir çeşit kar fırtınasıydı: Haberciler, elçiler, hacılar, tüccarlar, maceraperestler, vaizler, misyonerler, akademisyenler, askerler, kâşifler bu fırtınanın içerisindeki küçük kar tanecikleriydi. Bu fırtınanın bir resmi çizilebilseydi, yabancı bir dinin hâkim olduğu topraklardaki paralı askerler, haclarını tamamlamaya kararlı fakir insanlar için yiyecek ve barınak sağlayan Müslüman soylu kadınlar, özellikle zorlu kraliyet hastalıklarını çözmek için iş birliği yapan farklı üniversitelerde eğitim almış doktorlar manzaranın içerisine serpiştirilmiş önemli ve romantik figürler olurdu. Romantik olurdu olmasına ama bu romantizmi bozan önemli bir faktör vardı: Orta Çağ'da karayolu seyahati temelde korkunçtu.

Yollarda ilerleyen Avrupalılar içerisinde tüccarlar, göçmenler, postacılar, askeri ve dini şahsiyetler, soylular, vergi tahsildarları, zanaatkârlar, fahişeler, sanatçılar, âşıklar, öğrenciler, aydınlar, serseriler, dilenciler de önemli bir yer tutardı. Çiftçiler ürünlerini panayırlara ve yerel pazarlara satmak için seyahat eder, genellikle en yakın köye kısa geziler yapardı.

Yolculukların Süresi: Bir günde kat edilen mesafe, gün ışığı altında geçen saat sayısına, yılın zamanına, hava durumuna ve bir sonraki hanın nerede olduğuna bağlıydı. Bir sonraki han sekiz kilometre uzaktaysa ve kışın ikinci vaktiyse, oraya ulaşmaya çalışmanın pek bir anlamı yoktu. Gezginler ve hayvanlar yemek yiyip dinlenmek zorundaydı ve bu zaman alırdı.

Orta Çağ Avrupa'sında seyahat edenlerin karayolundaki ulaşım araçları atlar, arabalar ve insanların ayaklarıydı. Yürüyerek seyahat etmek açık ara en yaygın olanıydı. Günümüzde İtalyan şehirlerinden Fransız sahillerine, Toledo'dan Salerno'ya, Paris'ten İstanbul'a yürüyen insanların düşünmek inanılmaz gelebilir. Yürüyen ve acelesi olan biri, iyi koşullarda günde 15 ila 20 mil (yaklaşık 25-32 km.) seyahat edebilirdi. Hava şartları veya yollar kötüyse, bu altı ila sekiz mile (yaklaşık 10-13 km.) kadar gerileyebilirdi. Bununla birlikte, Orta Çağ'ın son demlerinin yaşadığı 14. yüzyılda Fransız yolcuları inceleyen Marjorie Nice Boyer, bir yolcunun günde yaklaşık 10 saat boyunca 30 mile (yaklaşık 48 km.) kadar yürüyebileceğini ortaya koydu.

Bir araba günde 12 mil (yaklaşık 20 km.) yol kat edebilirdi, bu kış mevsiminde daha az olurdu. Arabalarla, özellikle ticari mallarla ilerlemek hiç şüphesiz seyahat edenleri yavaşlatabilirdi. Örneğin, Brabant Düşesi Margaret, 1297'de tüm giyim koleksiyonunu eşinin malikânesine taşımaya karar verdiğinde, arabanın Londra'dan Ipswich'e kadar ilk 85 kilometreyi kat etmesi on sekiz gün sürdü. Üstelik araba bu hıza ancak beş atla erişebildi. Özellikle erkekler, yaşlı veya hastaysa bir vagona binerdi ve ata binemeyen zengin bir kişi muhtemelen iki atın taşıdığı bir arabada seyahat ederdi.

Atlı gezginler diğer araçlarla ilerleyenlere göre çok daha hızlı yol alabiliyordu. Atlı bir adam,

tüm yolculuk boyunca aynı atı kullanmak zorunda olsaydı, günde 20 ila 25 mil (yaklaşık 32-40 km.) seyahat edebilirdi. Zengin adamlar ve memurlar atları değiştirebilir ve günde 30 ila 40 mil (yaklaşık 48-65 km.) yapabilirdi. İşler son derece acil ve yeterli para olduğunda, bir binicinin at değiştirerek daha hızlı gitmesi de mümkündü. Boyer, profesyonel postacılara ait iki vaka örneğinde atlarla bir günde 52 ve 56 mil (yaklaşık 85-90 km.) kat edilebildiğini ortaya koydu. Bir başka kayda göre ise İngiltere Kralı II. Richard, tek bir gecede 70 mil (yaklaşık 112 km.) yol katetmişti. Ne var ki atlı biniciler, bir ya da iki uşakla seyahat etmiş görünüyorlar. Tuhaf olansa biniciler at sürerken uşaklar yürüyerek ilerlemek zorundaydı. Birisi ayrı bir yük atı gerektirecek kadar mal getiriyorsa yanında yürüyen biri de mutlaka olurdu. Bu karma binekli/yürüyen gruplar tek başına ilerleyen yayalardan daha uzağa daha hızlı seyahat etmiş gibi görünüyor.

Mümkün olduğunda, su yoluyla seyahat etmek genellikle daha kolaydı. Büyük nehirler yaygın olarak ulaşımında kullanıldı. Teknelerin dippleri düzdü. Bu da nehirde bugün olduğundan daha fazla seyrüseferin mümkün olduğu anlamına geliyordu. Çoğu mal tekneyle taşındı. Seine, Ren, Loire, Rhone, Moselle ve diğer nehirler Avrupa'nın başlıca nehir yollarıydı. Denizci teknelerinin gidemediği yerlerde, dar draftlı mavnalar kolaylıkla ilerleyebilirdi. Norbert Ohler, Kuzey Denizi'nden Akdeniz'e Ren, Aare ve Rhone nehirleri yoluyla gidilebileceğini ve toplam 1243 milin (yaklaşık 2000 km.) çok azının ulaşım elverişli olmadığını bildirmektedir. Nehirleri ve akarsuları birbirine bağlamak için kanallar da oluşturulmuştur. Su çok azaldığında, tekne ve yükü taşınır veya sürüklenirdi. Bu teknelerin küçük boyutları göz önüne alındığında, gezginler genellikle geceyi nehir kıyısında geçirirdi. Ohler'e göre bir mavna, Rhone üzerinde Lyon'dan Avignon'a 125 millik (yaklaşık 201 km.) mesafeyi iki ila beş gün içinde gidebilirdi. Hiç şüphesiz, akıntıya karşı gitmek daha zordu. Sonuç olarak, malları su yoluyla göndermek karayoluyla göndermekten çok daha ucuzdu. Şarabı bir arabada karayolundan 50 mil uzağa göndermek, Bordeaux'dan Londra'ya deniz yoluyla yak-

laşık 1000 mil (yaklaşık 1609 km.) göndermekten daha pahalıya mal oluyordu.

Hava koşullarının uygun olması ve başka türden engeller olmaması halinde Fransa'yı bir baştan diğer başa kat etmek 12 ila 20 gün sürmekteydi. Nehir yolculuklarında hız, akıntıya eşlik ederek ya da akıntıya karşı kürek çekerek seyahat etme durumuna bağlı olarak farklı olabilirdi. Örneğin, Rhone'da Lyon'dan Avignon'a 24 saat süren bir nehir yolculuğu Avignon'dan Lyon'a bir aya kadar sürebilirdi.

Deniz yolculuklarının süresi de farklı etkenlere göre şekillenirdi. Fırtınalar, ters rüzgârlar ve görüş mesafesi gibi pek çok etken yolculuğun süresini etkileyebilirdi. Bununla birlikte, Tunus'tan Mallorca'ya gitmek için iki veya üç gün gerekiyordu; Tunus'tan Cenova veya Pisa'ya yedi; bu İtalyan şehirlerinden Mallorca'ya üç ve İskenderiye'den Barselona'ya 14 günde ulaşmak mümkündü. Bunlar ortalama sürelerdi; gerçek zaman, hava durumuna ve mola sayısına bağlı olarak büyük ölçüde değişebilirdi.

Yollar, Araçlar ve Bilgi Kaynakları: Orta Çağ yolları tekdüzelik arz etmemekteydi. Nürnberg gibi şehirler erken bir tarihten itibaren kendi sokaklarını kesme taşla döşediği gibi, şehirlerin çevresindeki yollar da yağışlı günlerde yoğun trafikte çamura dönüşmemesi için taşlarla döşenebilmişti. Köprülerden ve geçitlerden alınan ücretler, toprak ve taş yolların bakımı için emeğin ödenmesine yardımcı olurdu. Kasabalardan daha uzaktaki yollar, basit levhalarla işaretlenmiş, sahip olunan arazilerin sınırları ile yarı çığnenmiş doğal bir yoldan başka bir şey değildi. Orta Çağ yollarının sorunlu olduğu zamanlar çok olmuştur. Çamur, bu zaman diliminde yolların başlıca handikabıydı. Fransa'da Lille'e çevre yolların önemli bir kısmı 1395-96 kışında sulu bir çamur banyosuna dönüşmüştü ve bu yolda ilerlemek neredeyse imkânsızdı. Bu tip yollarda bazen ekstra ahşap kalaslar getirilerek veya çakıl taşlarıyla atların toynakları için bir yüzey oluşturularak ilerleme sağlanabilirdi.

Kara yolculukları, 12. yüzyıldan itibaren iyileştirilmeye başlayana kadar, ağır hasar görmüş antik Roma yolları üzerinden gerçekleşti. Avrupa'da 14. yüzyılda yayılmaya başlayan yolculuk listele-

ri, nadiren de yol haritaları kullanıldı. Sözlü bilgi en çok kullanılan ve en geçerli ve güncel bilgiydi. Gruplar halinde ve ağır yüklerle seyahat etmek yaygındı. Yolcuların kargoları arasında mallar, yiyecek, silahlar, aletler, çadırlar, giysiler, para, belgeler vb. olurdu. Hacılar daha hafif yüklerle seyahat ederdi. Uzun mesafelerde seyahat etmek günümüzde de olduğu gibi pahalıydı. Yolculuğun maliyetini artıran faktörlerin arasında taşıyıcılara, uygun ve sık giysilere, bahşişlere, konaklamaya, yemeğe, veterinerlere vb. yapılan ödemeler belirleyiciydi. Seyahat edenler için şarap, özellikle şehirlerde, bazı güvenli olmayan sulara nazaran tercih edilen bir içecekti.

Orta Çağ'da araba gibi tekerlekli araçlar kısa mesafeler için kullanılıyordu ancak yolların kötü olması nedeniyle uzun yolculuklarda pek kullanılmıyordu. Eyer ve benzeri binim ve koşum takımları çok kullanılırdı. Ulaşımında at, katır veya eşek önemli binek ve yük hayvanlarıydı. Bu hayvanların ulaşımında kullanılması yürümeye bağlı yorgunluğu ortadan kaldırır, daha fazla yük taşımaya imkân verir ve engebeli yollara uyum sağlardı. Hayvanların zorlukla karşılaşmaması için çoğunlukla dörtnala gidilmez, hatta tırıs bile olmamalarına dikkat edilirdi. Bunlar genellikle kiralık hayvanlardı.

Denizden yolculukları belirleyen bir dizi araç söz konusuydu. Yolcular, kıyı kentleri arasındaki uzun yolculuklar için deniz yolunu tercih ederdi. Deniz yolculukları karadan daha hızlı ve daha rahattı. Örneğin Barselona ve Cenova arasında belirli aralıklarla deniz yoluyla seyahat etme imkânı vardı.

Akdeniz'de, açık denizlere girmek yerine, kıyı şeridini kaybetmeden burundan buruna kıyı taşımacılığı kullanılırdı. Bu türden bir deniz ulaşım seçeneği kötü hava koşullarında limanlara sığınmaya izin verir ve gemi kayıplarının önüne geçilmesini sağlardı.

Gemilerin başlıca itici güçleri kadırgalarda kürek ve çağın sonlarına doğru geliştirilen karavellerde yelken ve küreğin karma biçimde kullanımındı. Yelken, denizin en sakin olduğu yaz aylarında (tercihen Haziran ve Temmuz) kullanılırdı. Güzergâhı korumanın en yaygın yöntemleri, gün boyunca güneşin konumunu ve geceleri yıldızla-

rı takip etmek ve gemide bulundurulmuş kuşları serbest bırakmaktı. Geç Orta Çağ'da, daha az mola ile seyrüseferi kolaylaştırmak için Avrupalı denizciler arasında yayılan bazı bilimsel gelişmeler de sağlandı. Bu gelişmelerin esin kaynağı çoğunlukla Müslüman denizcilerdi. Üçgen yelken (12. yüzyıl), pusula (1200 civarında), kış dümeni (13. yüzyıl) ve ilk deniz haritaları (13. yüzyıl) bu süreçte Avrupa denizciliğine eklendi. Usturlab ve kadranın Avrupa denizcileri tarafından kullanılması için 15. yüzyılı beklemek gerekecekti.

Cenevizli ve Venedikli tüccarlar, Uzak Doğu ile doğrudan değil, İpek Yolu'nun gemileri ve kerivanları arasında bir köprü görevi gören Anadolu'daki araçlar aracılığıyla ticaret yapıyorlardı. Orta Çağ'ın sonlarında, Akdeniz'deki tek düzenli yolcu servisi, Venedik'ten Kudüs'e her yıl hacılarıyla dolu yolculuk yapan kadırğa aracılığıyla sağlanmaktaydı.

Bugün karayoluyla yaptığımız bazı kıtasal rotalar Orta Çağ'dan itibaren nehir yoluyla yapılabiliyordu. Örneğin Rhone ve Ebro boyunca, Zaragoza'ya böyle bir yolculuk gerçekleştirmek olasıydı. Nehir ulaşımı geçiş ücreti gerektiriyordu ve esas olarak ticari mallar için kullanılıyordu. Her türlü olumlu ve olumsuz özelliği bir yana, nehir ulaşımı Avrupa kıtası özelinde hem deniz hem de kara rotalarını çok iyi tamamlıyordu. Günümüzde büyük nehirlerin üzerine inşa edilmiş olan barajlar, bugün bu şekilde seyahat edilmesini imkânsız hale getirmektedir.

Konaklama ve Yeme-İçme: Orta Çağ Avrupa'sında, kara yolcuları için sınırlı sayıda han vardı; en önemli yollarda misafirhaneler bulunmaktaydı. Bunlar yoksulların ve hacıların sınırlı bir süre için ağırlandığı ve çeşitli ihtiyaçlarının karşılandığı, genellikle Kilise ile bağlantılı pansiyonlardı. Gezinlere yiyecek ve konaklama sağlayan özel yerler de vardı. Gezinler manastırda bir gece kalabilse de özellikle hac yollarının yakınında çok fazla hacı olduğu için gezinlere yiyecek ve konaklama sağlamak için pansiyonlar da kurulmuştu. Orta Çağ pansiyonları veya hanları çoğunlukla basit yiyecekler sağlıyordu ve bazen gezginler yatakları paylaşmak zorunda kalıyordu. Ancak hanlar manastırlardan daha "keyifli" olduğu için, bazı seyyahlar ücret öde-

mek zorunda kalsalar da hanları manastıra tercih ederlerdi. Ayrıca manastırların olmadığı kasaba ve köylerde de yolcular handa uyumak zorunda kalıyordu.

Kulübelerde ve çiftliklerde yolcuların ağırlanması da yaygın bir uygulamaydı ve hatta bazı ülkelerde zorunluydu. Kutsal Roma Cermen İmparatoru Charlemagne (Şarلمان), daha otellerin yıldızlara göre sınıflandırılmasına on asırdan çok fazla bir zaman olduğu bir tarihte, piskoposları fakirler ve zenginler için farklı pansiyonlar kurmaya teşvik etmişti. Bazen yerel halk gezginlerin evlerine girmesine izin verir ve onlara yiyecek ve konaklama sağlardı. Misafirler, ev sahibinin yanına otururlar ve eğer layık görülürlerse, uymaları için evde kendilerine yer verilirdi. Aksi takdirde, Yahudiler gibi kâfir sayılan misafirlere sofranın en alt sıralarında yer verilerek ahırda yatırılır, hatta eve alınmazlardı. Sürgünlerin de evlerde barınmasına izin verilmezdi, çünkü onlara yiyecek ya da barınma sağlayan herkes cezalandırılırdı.

Gezinler bir gece için uygun çatıyı bulamazlarsa, geceyi yolda kendi imkanlarıyla geçirmek zorunda kalabilirlerdi. Bu tehlikeliydi çünkü haydutlar veya hırsızlar tarafından saldırıya uğrayabilirlerdi. Üstelik o dönemde pek çok insan şeytan, hayalet gibi hurafelere inandığı için geceyi yolda geçirmeyi korkutucu ve güvensiz bulunurdu.

Deniz yolcularının dinlenme olanakları Orta Çağ'da oldukça sınırlı ve berbat bir noktadaydı. Denizle yapılan seyahatlerde, sıcaklığın ve pis kokunun dayanılmaz olduğu yerde, güverte altında uyumaktansa köprüde uyumak daha iyiydi. Yolcu üstünü değiştirmek için kıyafet taşımaz, bitlenir ve helalarda dalgalar içeri girerdi.

Yollarda Karşılaşılabilecek Zorluklar: Orta Çağ'da farklı güzergahlarda ilerleyen yolcuları yol boyunca bekleyen bazı zorluklar da vardı. Karada, olası olaylar şunlardı: Haydutlar tarafından yapılan soygunlar, beklenmedik geçiş ücretleri, atların yorgunluğu, savaşlar, veba gibi salgınlar, kazalar, kırık bir köprü, bir kar fırtınası vb. O günlerde ayakkabılar uzun yürüyüşlere dayanıklı değildi ve pek çok kişi çıplak ayakla seyahat etmek zorunda kalabiliyordu. Hac gibi bazı uzun

yolculukların uzunluğu ve zorluğu, yolculukta çok sayıda yolcunun hayatını kaybetmesi anlamına geliyordu.

Orta Çağ'da karada seyahat ederken, Roma İmparatorluğu döneminde veya yerel zenginlerin cömertliğiyle döşenen birkaç yol dışında yollar iyi durumda değildi. Yollar kayalıktı, yağmur yağdığına çamurlu, hava güneşliken toprak dolu olduğu için seyahat etmek çok zaman ve çaba gerektiriyordu. Ana yollar, kendisini ve ordularını krallığın etrafında dolaştırmak için onlara ihtiyaç duyan kralın emriyle çoğunlukla iyi durumda tutuldu. Diğer yollar genellikle çok kötüydü ve beklenmedik bir şekilde kapanabilirdi. Kralın geçtiği karayollarının her iki tarafının da 200 fit (ayak) temizlenmesi gerekiyordu. Bu, haydutlara ve pusu kurma olasılığı olanlara karşı bir önlemdi. Bazen ormandaki yolları göstermek için yol işaretleri vardı, ancak bunlar yolcuları bekleyen haydutlar tarafından kolayca hareket ettirilebilir ve başka yönlere çevrilebilirdi.

Denizde en ciddi tehlikeler korsanlık ve gemi kazalarıydı. Deniz sigortası 15. yüzyıla kadar ortaya çıkmamıştı ve deniz ticaretine katkısına epey bir zaman vardı.

Yolcular için bazı tehlikeler hem karada hem denizde ortak. Yerel para birimlerinin varlığı, genellikle içerdiği suiistimalle birlikte sık sık para değiştirmek zorunda kalmak anlamına geliyordu. Yerel önlemlerin çeşitliliği, özellikle tüccarlar için gerçek bir sorun teşkil ediyordu. Geleneklerin yarattığı cehalet, çoğu zaman bir zorluktu; yerel yasalar genellikle yabancıları koruyacak hükümler içermemekteydi. Latince, kuzey Akdeniz kıyılarında, çoğu insan tarafından anlaşılabilir bir tür ortak dil (lingua franca) olarak kaldı.

Seyahat sırasında karşılaşılan tehlikeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Ormanda yaşayan, gezginlere saldıran ve bazen onları öldüren hırsızlar ve kanun kaçakları vardı. Bu nedenle, yabancılar şüpheyle davranırdı, böylece herhangi bir gezgin yol boyunca karşılaştıkları biri tarafından hırsız olarak öldürülme riskiyle karşı karşıya kalırdı. Görünüşe göre hiç kimse bir yabancıya onun kim olduğunu veya ormanda ne yaptığını sormak için beklemezdi. Orta Çağ'ın ilk yılları o kadar tehlikeli ve şiddetli zamanlardı ki,

bir yabancıyı öldürmek, onu sakinleri soyabileceği, sığır çalabileceği veya çocukları kaçırabileceği bir köye sokmaktan daha iyi görünüyordu. Ayrıca, ulaşımın kusurları ve sorunları vardı. Su taşımacılığı her zaman korsanlar tarafından saldırıya uğrama veya gemi kazası geçirme olasılığına sahipti. At binmek de o kadar güvenli değildi. Biniciler attan dışarı atıldıklarında ağır şekilde yaralanabilirler ve hatta ölebilirlerdi. Bu tür şeyler genellikle beceriksiz sürücüler oldukları için değil, yolun kalitesi genellikle kötü olduğu için gerçekleşirdi. Yayılar da hırsızların saldırısına uğrama tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı.

Orta Çağ'ın Önemli Gezginleri

Batılı Seyyahlar: Latin kaynakları, Orta Çağ seyahat yazarlarına ve harita yapımcılarına dünyanın farklı bölgelerini tanımlarken yararlanabilecekleri çeşitli seçenekler sundu. Her zaman birbiriyle uyuşmayan bu kaynak yelpazesi, Orta Çağ gezi literatürünün zaten çeşitli olan bir kültüre kolayca karıştığı anlamına geliyordu. Yaşlı Pliny'nin eserlerinden yararlanan III. yüzyıla tarihlenen Julius Solinus gibi yazarlar, Asya ve Afrika'nın canavarlarla ve burunları bulunmayan, kendilerini gölgeleyebilecek kadar devasa ayakları olan ve kimi zaman köpek kafalarıyla dikkat çeken garip insanlarla dolu çok sıcak yerler olduğu fikrini teşvik etmişti.

Orta Çağ'a ait doğu anlatımlarından birisi olan ve Eski İngilizcede kaleme alınmış olan *The Marvels of the East-The Wonders of the East (Doğunun Harikaları)*, çok çeşitli garip ve büyülü insanları ve hayvanları açıklar ve gösterir. Anlatılan harikalar, seyahat etmeyi engelleyen devasa ejderhalar, küllerinden doğan Anka kuşları ve dokunulduğunda insanların bedenlerini yakan tavuklardır. Doğunun Harikaları, dev karıncalardan nasıl altın çalınacağı gibi inanılmaz senaryolardan da bahseder. Fantastik ve barbar insanlardan da söz edilir. Örneğin yamyamlar *Donestre ırkı*, *Homodubii* yarı insan yarı eşek yaratıklar ve yelpaze gibi kulaklarıyla uyudukları ve örtündükleri *panotti*. Edward Said'e göre, bu kitapta anlatılan kültürel ve ırksal tiplendirme yoluyla yapılmaktadır. Bu açıdan, Orta Çağ Avrupalılarının farklı etnik kökenlerden insanlara bakışı genellikle merak, korku

ve kurgu ile bağlantılıydı. Haliyle Orta Çağ'da Avrupa'nın Doğu'ya bakışında tuhaflıklar ve acayiplikler yerini muhafaza ediyordu.

Orta Çağ insanlarının bildiği Avrupa dışı topraklar arasında en önemlisi Hindistan'dı. Avrupalılar, Hint Yarımadası hakkındaki bilgilerinin çoğunu, Eski Çağ'ın klasikleşmiş Yunan kaynaklarından aldılar. Bu kaynaklara göre, yeryüzü cennetinin, dünyanın en doğu ucunda, Hindistan'da veya yakınında var olduğu düşünülüyordu. Bu meyanda Büyük İskender hakkındaki hikayeler Orta Çağ'da özellikle popülerdi. Makedonya Kralı Büyük İskender 4. yüzyılda Antik Yunan krallığının da lideri olarak, güç ve toprak arayışında Hindistan'a kadar seyahat etti. Aslında bu Doğu ile Batı'nın kültürel manada harmanlandığı bir Doğu Seferi'nden başka bir şey değildi. Birçok el yazması, İskender'in savaşlarını ve maceralarını muhteşem yaratıklarla süsleyerek anlattılar. Doğu ile Batı kültürlerinin harmanlanması süreci Orta Çağ'da da bir dizi olayla devam etti. Bu olaylardan ilki 375'te Hunların başlattığı *Kavimler Göçü*'ydü. Bu göç Asya'dan Avrupa'ya; Avrupa'dan da Afrika'ya insanları göçe zorlamak yanında eski kıtalar arasında bilgi alışverişine de yol açmıştı. Orta Çağ'da Doğu-Batı karşılaşması İslam'ın gelişimiyle bir kez daha sahneye konmuştu. Müslümanlar 711'de İspanya'ya geçecek, İtalya, Sicilya ve daha birkaç noktadan Avrupa'yla temas gerçekleştirecekti. Elbette Müslümanların Avrupa'ya nüfuz etmesi bu karşılaşmada son nokta olmayacaktı. Avrupalıların İslam'a karşı tepkilerinin bir sonucu olan Haçlı Seferleri bu defa Batı'yı Doğu'ya getirecek ve uzun yıllar sürecek bir etkileşime başlangıç olacaktı. Adeta Hristiyanlık ile İslam'ın çatıştığı bir çağ olan Orta Çağ'da savaşlar kadar insanların hareketinde din de önemli bir rol oynadı. Hatta dinsel seyahatler ticari yolculukların önüne bile geçmişti.

Orta Çağ'da Hristiyan gezginler Doğu'yu keşfetmeye yöneldi. *Kudüs*'e giderek Hz. İsa'nın ayak bastığı topraklarda bulunmayı gelenekselletirdi. Böylece, gezginlik Avrupa'da kurumsallaşmaya başladı. Öyle ki *Orta Çağ'da Avrupalı bir gezgin, mesleği ne olursa olsun, kutsal bir yeri ziyaret amacıyla yolculuk eden kişi sayıldı. Kudüs'ten hurma dalıyla dönen hacı, palmer sözcüğü ile anıldı. Palmer*

sözcüğü palmiye ağacının dalından türemiş bir isim olup hayatının bir bölümünü kutsal yerleri ziyaret ile geçiren dindar gezginlerin adıydı. Kudüs'e gezginci akını arttıkça daha sağlıklı seyahat için rehberler ve konukların ağırlandığı mekânların sayısı da her geçen gün çoğaldı.

Orta Çağ'ın ilk gezginlerinden birisi Hristiyan bir din adamıydı. Mısır'dan Hindistan'a yola çıkmıştı. Kendisi İmparator Justinianus döneminde Hindistan'a birkaç sefer yapan bir 6. yüzyıl gezginiydi. İskenderiyeli bir tacir olan *Cosmas Indicopleustes* (Hindistan'a yelken açan Cosmas ya da Keşiş Cosmas); Etiyopya ve Asya'nın bir kısmını dolaştıktan sonra, dönüşünde rahip olmuştur. Seyahatnamesi, "Dünyanın Hristiyan Topografyası" başlığını taşımaktadır. Dört köşe olan dünyanın diğer yıldızlarla birlikte, uzunca büyük bir sandık içinde kapalı olduğunu kanıtlamak için yapılan kozmografik tartışmalar eserin başlangıcını teşkil etmekte ve bunu meleklerin fonksiyonları tartışmaları ve İbrani rahiplerinin kostümüne ait bir tarif izlemektedir. Cosmas, eserinde, Hindistan ve Seylan'daki hayvanların evrimi ve diğer bazı hayvanlar, biber fidanı ve Hindistan cevizi hakkında bilgi vermiştir. *Hristiyan Topografyası* adlı çalışma, en eski ve en ünlü dünya haritalarından bazılarını içeriyordu. Özellikle Hindistan ve Seylan tasviri tarihçiler için paha biçilmezdir. Cosmas, yaklaşık 550'de günümüzün kuzeyindeki Etiyopya'nın yanı sıra Eritre, Hindistan ve Seylan'ı ziyaret etmiş görünüyor.

Aslında, Hristiyanlığın doğuşundan itibaren dindar Hristiyanlar, kutsal yerleri ziyaret konusunda büyük çaba harcamışlardır. Kutsal yerlere olan merak, zamanla daha da çoğalmış ve tarih, Hristiyanlığın erken dönemlerinden başlayarak Filistin'e doğru yol alan kişileri kaydetmiştir. Bu hacılardan yedinci yüzyıl sonlarına doğru yaşamış *Fransız Psikopos Arculf* seyahatinin ayrıntılı bir raporunu kaleme almıştır (670). Arculf, Kudüs'ün topografik durumunu göstermekle işe başlamış ve kutsal şehrin etrafını çeviren suru tarif etmiştir. Bundan sonra, büyük, küçük bütün kiliseleri görmüş, İsa'nın çarmıha gerildiği tepe ile mezarını ziyaret etmiştir. Josapbat Vadisi, Zeytin Dağı, Ürdün, Lübnan, Lut Gölü, Nâsıra, Şam, Sur, İskenderiye ve İstanbul'u tarif etmiştir.

Fransız piskoposundan kısa bir süre sonra 725'te, bir İngiliz din adamı olan *Willibald*, dinsel amaçla aynı seyahati yapmış ve seyahatini aynı şartlarla tamamlamıştır. Willibald Southampton kontluğunda yaşamış zengin bir aileye mensuptur. Geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra gençlik çağı Waltham manastırında ibadetle geçirmiştir. Willibald, gençlik yıllarının sonuna gelince, Roma'daki Saint-Pierre kilisesinde ibadet etmeye karar vermiş ve onun çok kuvvetli ısrarları, babası Richard, kardeşi Wimebald ve genç kız kardeşi Walpurge'yi kendisine eşlik için karar vermeye zorlamıştır. 5 Şubat 722 tarihinde, Richard'ın yol yorgunluğundan güçsüz kalıp öldüğü bir sırada, iki erkek kardeşle kız kardeşleri, kış mevsimi sırasında Apeninler'i aştıktan sonra, Roma'ya girmişler, hepsi de şiddetli bir hastalığa tutularak, kış mevsiminin bir kısmını orada geçirmişlerdir. Willibald, sağlığı düzeler düzelmez kutsal yerlere kadar olan seyahat tasarısını sürdürmüştür. Erkek kardeşi ile kız kardeşini İngiltere'ye göndermiş ve birkaç din adamı ile yola çıkmıştır. Terracine ve Gaete yolu ile Sicilya'daki Catania ve Syracuse'ye doğru yelken açarak denize açılmışlar, Cos (İstanköy Adası) ve Samos'a (Sisam Adası) uğradıktan sonra, İncil yazarı Yuhanna'nın, Marie-Madeleine'nin mezarları bulunan Efes şehrine çıkmışlardır. Midilli Adası'na geçmişler ve oradan da Kıbrıs'a hareket etmişler; Paphos ve Constance'ı ziyaret etmişler ve havarilerden Saint-Thomas'ın mezarının bulunduğu Edissa adlı Finike şehrine varmışlardır. Willibald ve arkadaşları, bu yerde Müslüman Araplar tarafından casus olarak hapsedilmişler; fakat, kral, bir İspanyol'un tavsiyesi üzerine onları serbest bırakmıştır. Din adamları, şehri hemen terk etmişler ve o andan itibaren, yol programları hemen hemen piskopos Arculf'un yoluna göre tertiplenmiştir. Suriye'de Şam'ı, Celile'de Nâsıra'yı, Turu Sina'yı, Tabariye Gölü'nü, Magdala'yı, Galgala'yı, Jéricho'yu ve Kudüs'ü ziyaret etmişlerdir. Kudüs, Josaphat vadisi, Zeytindağı, Beyt-Lâhm, Hérode'un küçük çocukları öldürdüğü Thema, Laura vadisi ve Gazze bu dindar hacıların gezdikleri yerler olmuştur. Willibald, Gazze şehrindeki Saint Mathias kilisesinde yapılan bir âyin sırasında, gözlerinin birdenbire görmez bir hale geldiğini ve görme duyusunu ancak iki

ay sonra Kudüs'te Saint-Croix kilisesine girerken tekrar kazandığını anlatmaktadır. Willibald, bundan sonra, Kudüs'e 10 millik (yaklaşık 16 km.) mesafedeki Diospolis vadisini, Akdeniz'e kıyı Sur ve Sayda'yı, bundan sonra da Lübnan, Şam, Şeyzer'i dolaşmış ve gezginler sonunda bütün kış mevsimini Kudüs'te geçirmişlerdir. Bu yorulmak bilmez dindar gezginler, yaptıkları keşif seyahatleriyle yetinmemişlerdir. Onlar, sırasıyla, Akkâ, Humus, Kudüs, Şam, Samariya, Sur'da bulunmuşlardır. Sur'da uzun bir zaman kaldıktan ve İstanbul'a hareket ederek burada da iki yıl kadar oturduktan sonra, Sicilya ve Kalabriya yolu ile Napoli ve Capoue'ya dönmüşlerdir. İngiliz din adamı, ülkesinden ayrıldıktan on yıl sonra İtalya'nın Cassino tepesindeki manastıra varmıştır. Bununla birlikte, onun için dinlenme zamanı henüz gelmemiştir. Papa Üçüncü Grégoire tarafından Franconie piskoposu olarak atanmış ve piskopos olduğu vakit kırk bir yaşında olduğu anlaşılmıştır. Piskoposluk makamını bir süre işgal ettikten sonra 745 yılında ölmüştür. Willibald, 938 yılında Papa Yedinci Léon tarafından aziz ilân edilmiştir.

MS. 9. yüzyıla gelindiğinde kâşifler Atlantik, Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Çin Denizi'ni geçmiş; Norveç'ten Çin İmparatorluğu sınırlarına kadar olmak üzere sahillerin büyük bir kısmı görülmüş, ziyaret edilmiştir. Mısır'dan Etiyopya'ya, Anadolu'dan Kafkaslara, Hindistan ve Çin'den Tataristan'a kadar olmak üzere karaların iç kısımlarına cesaretle keşif seyahatleri de yapılmıştır. Gezginler tarafından tespit edilen çeşitli noktalar hakkında matematik bir açıklık henüz yoksa da hiç olmazsa, insanların ahlâk, gelenek ve görenekleri, çeşitli ülkelerin ürünleri, dinsel töreler yeteri kadar belirtilmiştir. Düzenli ve sürekli esen rüzgârlardan faydalanan gemiler, denizlerde daha güvenle seyir yapabilişler; kervanlar, bir kıta içinde seyahat ederken nereye gitmekte olduklarını güvenle bilmişler ve bilim adamlarının yazılarıyla yayılmış bütün bu bilgiler topluluğu sayesinde, ticaret, Orta Çağ'ın son devresinde muazzam bir gelişme göstermiştir.

10. ve 11. yüzyılın başlangıcında Avrupa'nın kuzeyinde oldukça önemli bir coğrafi hareket meydana gelmiştir. Norveçliler Kuzey Denizi'nde

dolaşmışlar ve az çok gerçek hikâyelerin bazılarına inanılacak olursa, Beyaz Deniz'e kadar uzanmışlar ve bugün Samoyedlerin bulunduğu bölgeleri ziyaret etmişlerdir. İrlanda'nın 861 yılına doğru, İskandinav serüvencileri tarafından keşfedildiği ve Normanların bu ülkeyi kolonize etmekte gecikmedikleri ileri sürülmektedir. Bu devrede, Avrupa'nın en batısında bulunan yeni bir ülkeye sığınmış olan bir Norveçli (Kızıl Erik), arazinin görünüşüne hayran kalarak, bu ülkeye Yeşil Arazi ya da Grönland adını vermiştir. Fakat, Amerika kıtasının bu kısmı ile ulaştırma sağlanması çok zor olmuş ve Norveç'ten Grönland'a gitmek ve Grönland'dan Norveç'e dönmek için tam beş yıl geçirmiştir. Bununla birlikte, o kadar sert kışlar olmuştur ki, Kuzey Okyanusu tamamen donmuş ve Norveç'ten Grönland'a yaya veya kızakla gidilmesi imkânı doğmuştur. Fakat, hâlâ efsane ve söylentiler devrinde yaşadığımızı, çok yukarı kuzey bölgelerinin güzel gelenekler bakımından hayli zengin olduğunu unutmayalım. Bu Vikingliler Kanada açıklarına kadar da ulaşmışlardır.

Avrupalılara göre "hac tek bir bireyin yolculuğu, Haçlı Seferleri ise toplu hac yolculukları" sayılırdı. Haçlı Seferleri genel anlamda başarısız olunca Roma, kutsal yolculuklarda Kudüs'ün yerini aldı. *Papa VIII. Boniface*, 1300 yılını "Bağışlama Yılı" ilan etti ve bu yılda *Roma'yı* ziyaret edenlerin günahlarının tümüyle bağışlanacağını duyurdu. Bu duyuru o günün koşullarında ulaşılması zor bir rakam olan 20.000 ziyaretçiyi Roma'ya çekmeyi başardı. Bu tip "Bağışlama Yılı" etkinlikleri gelecekte de tekrarlanarak insanların Roma'yı ziyaret etmesi sürekli teşvik edildi.

Orta Çağ'da din uğruna seyahat edenler yalnız Hristiyanlarla sınırlı değildi. Navarra Krallığı şehri olan Tudela'da bir hahamın oğlu olan *Benjamin de Tudela* dünya üzerine dağılmış dindashlarını görüp sayılarını bilmek amacıyla seyahat etmiştir. 1165 ila 1173 arasında, hemen hemen bütün bilinen dünyayı gezip görmüş ve seyahat hikâyesi, etkisi on altıncı yüzyıla kadar sürmüş olan çok detaylı ve hatta ince elenmiş bir belgeyi oluşturmuştur. Benjamin'in Barselona'dan başlayan seyahati Marsilya, Roma, Eflak, İstanbul, Akdeniz adaları, Filistin, Kudüs, Beyt-Lahm,

Şam, Baalbek, Ninova, Bağdat, Babil, Basra, İsfahan, Şiraz, Semerkant, Tibet, Malabar, Seylan, Kızıl Deniz, Mısır, Sicilya, İtalya, Almanya ve Fransa'yı kapsamıştır.

Orta Çağ'da Doğu mallarını satarak zengin olan Venedikli, Cenevizli ve Pızalı tüccarların hiçbiri bu toprakları aslında hiç görmemişlerdi. Bu tüccarların Uzakdoğu ile bağlantıları Doğu Akdeniz liman kentleri üzerinden sağlanıyordu. Değerli mallar *İpek* ve *Baharat* yolları üzerinden kendilerine ulaşabiliyordu. Müslümanlar çekinmeksizin Avrupalı tüccarlar ile İskenderiye, Halep ve Şam gibi merkezlerde ticaret yapar; ancak Müslüman Türkler, tüccarların bir adım daha ilerlemesine izin vermezdi. Bu Avrupalılar için Orta Çağ'ın demir perdesiydi. 1250-1350 yılları arasında bu demir perde, en azından İpek Yolu için, ortadan kalktı. Demir perdenin kalkmasına neden olan Moğollardı. Moğollar zamanında çok sayıda misyoner diplomat, seyyah ve tüccar doğrudan Çin'e, İpek Yolu'nun başlangıcına gidebilme imkanına kavuştu. 1245'te *Fransiskan keşiş Carpini John* (1185-1252) Papa tarafından Moğollara elçilikle görevlendirildi. *Jean du Plan de Carpin*, İtalya'nın Perouse bölgesinin bir kasabasında dünyaya gelen bir Fransiskan'dı. Carpini, yanında Bohemyalı Etienne olduğu halde, 6 Nisan 1245 tarihinde yola çıkmıştır. Kuman ülkelerini ve Türkistan'ı keşfetmiş; Tatarların gelenek ve görenekleri hakkında bilgiler vermiştir. Carpini, Papa adına yaptığı seyahati 1247'de tamamlamış ve dönmüştür.

Carpini'nin Papa adına gerçekleştirdiği bir bakıma Moğolları yumuşatma ya da belki de Hristiyanlığa davet etme amaçları içeren bir çeşit resmi seyahat sonuç vermemiş ve Moğollar, eskiden nasıllarsa yine öyle sert ve haşin kalmışlardır. Bununla beraber, Fransiskan papazının dönüşünden altı ay sonra, ismi *Rubrucklu William* (*Guillaume de Rubruquis*) olan Flaman (Belçika) kökenli başka bir rahip, Don ile Volga arasındaki bölgede yaşayan Tatarlara gönderilmiştir (1253-1255). Azak Denizi, Volga, Başkurtlar ülkesi, Karakurum, Astarhan, Derbent'i kapsayan diplomatik bir yolculuk gerçekleştirmiştir. O sıralarda, Fransa Kralı Saint Louis, Suriye Müslümanlarıyla savaşıyor ve bu savaş bütün şid-

detiyle devam ederken, Moğol Prensi Erkaltay, Fransa Kralı lehine faydalı bir oyalama hareketi olmak üzere, İran tarafından saldırıda bulunuyordu. Bu prensin Hristiyanlığı kabul ederek din değiştirdiği söylentileri ortalıkta dolaşıyordu. Olaydan emin olmak isteyen Saint Louis, papaz Rubruquis'e Erkaltay'ı kendi ülkesinde görüp durumunu incelemek görevini vermişti. Rubruquis ve arkadaşları, 1253 yılının Haziran'ında, İstanbul'a gitmek üzere gemiye binmişler, Tatarlar ülkesine ulaşan Fransa elçileri, Kuman topraklarına varmış; Don ile Volga arasındaki bölgeyi paylaşan Müslüman kabileler arasından geçerek, Başkurtlar ülkesini aşarak Carpini'nin, içine girmeden karşısında durduğu Karakurum'a ulaşmışlardır. Bununla birlikte, büyük hakan, Karakurum'daki başkentte o sırada bulunmuyordu. Rubruquis ile arkadaşları, bölgenin kuzey kısmında yükselen dağların öte tarafındaki saraya gitmek zorunda kalmışlardı. Rubruquis, birçok günlerini Mengü Han'ın sarayında geçirmişti. Rubruquis, büyük Han'ın kendisini birçok kereler huzura kabul edip görüşmesinden sonra, yola çıkma iznini almış ve Karakurum'a dönmüştü. Rubruquis, Karakurum'da bulunduğu sırada, Çinliler, töreleri, yazıları vesaire hakkında ilgi çekici dokümanlar toplamıştı. Sonra, Moğolların başkentini bırakarak, gelmiş olduğu yolu tekrar tutmuştu. Astarhan'a, Suriye'ye, Dağıstan bölgesinin Derbend şehrine, Nahcivan, Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya'dan geçip Tarsus limanında ülkesine dönmek üzere gemiye binmişti. Ne var ki Carpini ve Rubruquis'un seyahatleri, Venedikli *Marco Polo*'nun ünü ve anlattıkları yanında gölgede kalmıştır.

John Mandeville, Marco Polo ve Pordenoneli Odoric Orta Çağ Avrupalılarına Doğu'ya özgü daha gerçekçi anlatılar bıraktılar. Orta Çağ seyahatleri içerisinde Marco Polo, yazdıklarının çoğuna tanık olmasıyla diğerlerine göre daha öndedir. Orta Çağ Hristiyan gezginlerin en deneyimli, verimli ve etkili Marco Polo'ydu (1254-1324). Yolculuğu 24 sene sürmüştü. Çin'i bir uçtan bir uca okyanusa kadar katetti. Bu arada *Kubilay Han*'ın danışmanlığını yaparak çeşitli kimliklere büründü. Dili rahatlıkla kullanabiliyordu. Böylelikle Çin kültürüne ve Çin'deki gündelik yaşama kolayca uyum sağladı. Kuşaklar boyunca

Polo'nun canlı ve gerçekçi Doğu yaşamı betimlemeleri Avrupa için Asya'nın keşfi niteliğinde olmuştu. Marco Polo, babası ve amcasının eşliğinde Kuzey İran üzerinden Tebriz, Karadeniz'in güneyindeki bir liman olan Trabzon ve sonra da İstanbul yoluyla tam 24 yıllık bir ayrılıktan sonra 1295 kışında Venedik'e dönebildi. Bir söylentiye göre, Venedikliden çok üç kılıksız Tatar'a benzeyen bu yabancıları soylu akrabaları kabul etmedi.

Orta Çağ sonlarında Avrupa'dan Asya'ya karadan yapılacak güvenli bir yolculuğa ait en heyecan verici rehber elbette Marco Polo'nun seyahatnamesidir. Marco Polo, zengin, adil ve Hristiyanları bile hoş gören bir Çin imajı çizmiştir. Ne var ki keşfedilecek doğuya ilişkin en kapsamlı betimlemeler Mandeville'in seyahatnamesinde yer almıştır. 14. yüzyılda meçhul biri tarafından, Latince akademik çalışmalardan derlenmiş, daha sonra sürekli çevirisi yapılmış, uyarlanmış, resimlenmiş ve yeniden basılmış olan Sir John Mandeville'in seyahat kitabı, dünyanın sınırları hakkında kapsamlı ve heyecan uyandırıcı bir panorama ortaya koymuştur. *John Mandeville'in Seyahatleri*, İngiltere'nin güneyindeki St Albans'tan 1332'de kutsal topraklara, Asya ve Afrika'ya bir yolculuğa çıkan bir şövalye olan John Mandeville'in hikayesini anlatmaktadır. Ne var ki böyle bir karakterin yaşayıp yaşamadığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Mandeville, Hristiyan kaşiflerin yönünü yeryüzünün cenneti olarak nitelendirdiği Aziz John'un krallığına yönlendirmiştir. Mandeville uzak diyarları, zengin ve tuhaf krallıkları; buradaki halkların ilginç gelenekleri, kurumları, alfabeleri ve yiyecekleri ile doldurmuştur. Böylelikle, dolaylı ama yanlışsız olarak, Yunanlılarla başlayan egzotik Doğu anlatılarının devamını yazmıştır. John Mandeville'in 14. yüzyıldaki heyecan dolu yolculukları Marco Polo'nun 1290'lardaki Doğu anlatımından çok daha etkili olmuştur. Defalarca çoğaltılmış, kısaltılmış, resimlenmiş, elyazması şeklinde tercüme edilmiş ve matbaa çağında bile popüleritesini yitirmemiştir. Mandeville'in hikayesinde Hristiyan mucizeci rahipler, Plinius'un canavar ırkları, yamyamlar, Amazonlar, tek gözülü adamlar, Wemmy'ler, köpek kafalılar, ayaklarını kızgın güneşe karşı şemsiye gibi kullanabilen

tek ayaklı adamlar bir arada yer almıştır. Mandeville Avrupa'dan uzaklaştıkça daha da inanılmaz hikayeler anlatmıştır. Mandeville'i Avrupa'da etkili kılan bir yönü de dünyanın etrafında gemiyle dolaşılabilceği kuramının yaygınlaşmasına neden olmasıdır. Bu konuda bazısı bilimsel, bazısı masalsi anlatımlarda bulunmuştur.

13. yüzyılın sonlarından başlayarak, Fransisken rahipleri Doğu Asya'da bir varlık oluşturmak için kararlı bir çaba başlatmışlardı. Pekin'in ilk Katolik Piskoposu olan *Montecorvinolu John* ve Çin ve Hindistan'ı dolaşan *Giovanni de Marignolli* gibi misyonerler bu konuda ilk öncülerdi. Ancak bu din adamları içerisinde en çok öne çıkan kişi, 1316 civarında Doğu'ya doğru yola çıkan Çek kökenli bir Fransisken olan *Pordenoneli Odoric*'ti. Odoric, İran'da bir süre kaldıktan sonra, Java, Sumatra ve Borneo'ya gitmişti. Çin'e vardığında, başlangıçta Pekin'de kaldı ancak sonraki üç yıl boyunca geniş çapta seyahat etmeye devam etti, özellikle Hangzhou'dan etkilendi. Daha sonra Tibet üzerinden eve dönmeye karar verdi. Seyahat anlatıları Avrupa'da son derece etkili oldu.

Hristiyanların Moğolların açtığı yoldan Çin'e doğru yol aldıkları bir dönemde Cenevizliler Cebelitarık Boğazı'nın ötesinde bir yol bulabilmenin arayışına girişmişlerdi. 1291'de Cenevizli Vivaldi kardeşler kötü sonuçlanan, Afrika'yı denizden dolaşma projeleri için, Cenova'dan yola çıkmışlardı.

Macaristan Kralı Bela, 1235'te dört Dominiken keşişi ananevi dinlerini yaşayan akrabalarını bulmak için Volga taraflarına gönderdi. Bunlardan sadece *Julian* adlı bir keşiş yolculuğu tamamlayıp geri dönebildi. Julian ve çağdaşı Macarlar, *Magna Hungaria* "Büyük Macaristan" olarak anılan bir bölgede Doğu Macarlarının yaşadığına inanıyordu. Julian, seyahatine başladığı tarihlerde, Moğollar Bulgar Hanlığı sınırlarına geldiler. O da geri döndü. Yazdığı kronik Moğolların Bulgar ülkesindeki faaliyetlerini içermesi ile Katolik Hristiyanları Moğol tehdidi konusunda uarması bakımından tarihi açıdan da önemli ve kıymetli bilgiler içermektedir.

Sınırlı sayıda olsa da Moğollar zamanında bazı Avrupalı tacirler İpek Yolu'ndan Doğu Asya'ya ilerledi. Floransalı bir banker ailesi tarafından

1340'ta gönderilen *Francesco Balducci Pegolotti*, kısa adıyla Bardi, gezgin tacirler için hazırladığı el kitabında gelişen ticaretle ilgili bazı ipuçları verdi. Bu kitap, kara yolculuğu yapanların gereksinimi olan kentler arasındaki mesafeler, yerel tehlikeler, ağırlık ölçüleri, fiyatlar ve kurlar, gelenek-görenekler, gümrük kuralları üzerinde pratik denebilecek tavsiyelerin yanı sıra ne yemeli ne yememeli, nerelerde konaklamalı gibi bilgiler de içermekteydi.

Moğol Asrı da denen 13. yüzyılda bazı Avrupalılar Doğu'ya, bazı Çinliler de Batı'ya yöneldiler. Evlerine dönen Batılılar ve yolculuk eden Çinliler, yanlarında oyun kağıtları, porselen, tekstil, sanatsal içerikli desenler, çeşitli mobilya stilleri getirirken Avrupalı üst sınıf halkın da yaşamlarının yeni bir şekil kazanmasına sebep olmuşlardı. Kâğıt para, matbaa, barut gibi çok önemli yenilikler dünyayı sarstı. Bu yenilikler önce Ortadoğu'ya, sonra da Araplar ve diğer uluslar aracılığıyla Avrupa'ya taşındı. Aslında böylesine anlamlı kavramlar çok nadir olarak benimsenirdi.

Moğolların ardından *Timur*, kendi topraklarında Batılıların güvenlik ve rahat içinde İran'dan Tebriz'e kadar ulaşmasını sağladı. Timur'un gücü *Semerkant*'ta sona eriyordu. Semerkant Timur zamanına geldiğinde Asya'daki Atina gibiydi. Ne var ki Timur 1405'te öldüğünde Semerkant hayalet bir şehre döndü. Çin'e ve yakınına kadar gidilen yollar artık Avrupalılar için kapanmıştı. Çinliler ülkelerine Avrupalıların girmesine de izin vermiyordu. Çinliler kendilerini dış dünyaya karşı izole etme yöntemine başvuruyorlardı. Madridli soylu *Ruy Gonzales de Clavijo* ve iki arkadaşı Kastilya Kralı *II. Henry* tarafından Timur'a yollanmıştı. Amaç Türklere karşı Timur'la bir ittifak kurmaktı. Clavijo ve beraberindekiler gemilerle Trabzon'a gelip, oradan karayoluyla Semerkant'a ulaştılar. Ancak onlar Semerkant'a vardıklarında Timur ölmüş ve varisleri arasında çoktan taht kavgası başlamıştı.

Son olarak doğudan ayrıntılı bilgi getirebilen Avrupalı ne bir misyoner ne bir serüvenci ne bir diplomat ne de tüccardı. Bu kişi *Hans Shiltberger* adındaki, Bavyeralı iyi bir aileye mensup isteksiz bir yolcuydu. *Niğbolu Savaşı*'nda (1396) Macar Kralı Sigismund tarafından yönetilen Haçlılarla

birlikte Türklere esir düştüğü sırada on beş yaşındaydı. Sonraki otuz iki sene boyunca Shiltberger, Osmanlı Sultanı *Yıldırım Bayezid*'in kölesi olmuştu. Daha sonra da Timur ve onun mirasçılarının kölesi oldu. Kahyalık ve benzeri birçok iş yaptı. Özgürlüğüne kavuşuncaya değin tek amacı hayatta kalmayı başarabilmektir. Savaşlar nedeniyle bir yandan bir yana savrulurken bir köle gözüyle Türkler ve Tatarların yaşantılarını gözleme şansı yakaladı. Clavijo gibi o da Semerkant'tan ötesini göremedi. Amazon savaşçıları ve Kahire hakkında önemli bilgiler verdi.

Doğulu Seyyahlar

Çinli Seyyahlar: Batı'nın dikkatini Doğu'ya çevirdiği bir zaman diliminde Doğu'dan, özellikle de Çin'den Batı'ya doğru giden az sayıda gezgin vardır. Bunlardan birisi de Çinli Nasturi bir keşiştir. Doğu'nun Marco Polo'su olarak adlandırılan *Rabban Bar Sauma*, Uygur asıllı Nasturi bir Hristiyan keşiştir. Kudüs'e gidip hacı olmaya karar verdi ve Asya karasını boydan boya katetti. Sonunda Bağdat'a ulaştı, ancak kutsal topraklardaki bir savaş Kudüs'e seyahatini engelledi. Bir Ermeni manastırında birkaç yıl geçirdikten sonra, İran'ın Moğol hükümdarı Rabban'ı diplomatik bir görevle Avrupa'ya yollamak istedi. Korkusuz keşiş İstanbul'dan geçti ve Roma'ya vardı. Bazı kardinallerin onun bir sapkın olduğundan şüphelendiği Roma'dan zorlukla canını kurtarıp ayrıldı. Fransa Kralı Philip'in yanında kaldı ve Bordeaux yakınlarında Atlantik Okyanusu'na ulaştı ve burada İngiltere Kralı Edward ile tanıştı. Başarıyla İran'a döndükten sonra Rabban, Azerbaycan'da bir manastır kurmak üzere emekliye ayrıldı. Modern tarihçilere Orta Çağ Avrupası hakkında büyüleyici bir yabancı bakış açısı sağlayarak seyahatlerinin bir günlüğünü dikkatle tuttu. *Li Da ve Chen Cheng* (1365-1457), 1410'larda Orta Asya'da tehlikeli bir sefer yapan iki Çinli hadımdı. Li Da, Asya'nın kalbine iki kez seyahat etmiş açık ara daha deneyimli bir gezgindi. Ama gezip gördüklerini yazmadı, bu yüzden neredeyse unutuldu. Ancak Chen Cheng ayrıntılı bir günlük tuttu. 1396'da Chen, sınır savunması kurmak için batı bölgesine diplomatik bir görevle gönderildi. 1397'de İmparator Yongle tarafından Vietnam'a

elçi olarak yollandı. 1414, 1416 ve 1420'de Chen Cheng, Semerkant'taki Timurlu hanedanının sarayına yollanan bir Ming heyetine önderlik etti. Heyetin seyahati Herat'a kadar sürdü. Heyetin içerisinde Li Da da vardı.

Çinlilerin 15. yüzyılda başlattığı deniz seferleri Chen Cheng ve Li Da gibi Çin diplomatlarının seyahatlerine oranla daha görkemli ve etkileyici oldu. Çin'in deniz seferleri bir hadım ve amiral olan *Cheng Ho* (Zheng He) (1371-1433) kumandasında gerçekleştirilmişti. Ho, Yunnan'daki bir Müslüman aileden geliyordu. Babası hacı olmak için Mekke'ye gitmişti; bu nedenle Güneydoğu Asya ve Hint Okyanusu'ndaki ticaret ve hac yolları hakkında yeterince bilgi sahibiydi. 1405-1433 arasında yükünün yanı sıra yaklaşık 500 kişilik taşıma kapasitesine sahip, açık deniz yolculuğu yapabilen her biri 1500 tonluk 60'ın üzerinde muazzam *çunke*'den (gemi) oluşan filoyla yedi yolculuk yapmıştı. Yaklaşık 100 yıl sonra Hint Okyanusu'na ulaşabilen Avrupa gemilerinin ağırlığı ve taşıma kapasitesi yalnız 300 tondur ve bu tarihte tüm Çin donanması yaklaşık 6500 gemiden oluşuyordu. 1405-1411'deki ilk üç seyahat Cava, Tayland ve Sri Lanka'yla, Hindistan sahilindeki Kalikut ve Koçin'e yapıldı. 1415'te Sumatra'ya ve daha sonra Hint Okyanusu'nu geçerek Hürmüz'e, Körfez ile Maldiv Adaları'na uğramadan doğrudan Aden'e gitti. Son üç seyahat Doğu Afrika'ya, özellikle Mogadişu, Mozambik ve Madagaskar Boğazı'na yapılmıştı. Bu yolculuklardan birinde iki zürafa, geri dönen konvoydan önce Malindi'den Çin'e gönderildi. Bu seyahatler Avrupalıların 16. yüzyılın başlarında yaptıklarından çok farklıydı. Çinlilerin, karşılaştıkları halkları fethetme veya dinlerini zorla değiştirtme girişimleri olmadı; zorla din değiştirtme düşüncesi, bir sürü dini deneyimlemiş olan Çinliler için bilinmeyen bir kavramdı. Çinliler, filonun 1409'da uğradığı Sri Lanka'daki olayların gösterdiği üzere, ziyaret edecekleri insanlar hakkında son derece detaylı bilgi sahibiydiler. Olayın anısına dikilen bir kitabe -Çince, Tamilce ve Farsça olmak üzere- üç dilde yazılmıştı. Adadaki her üç din için de imparatorun hediyeleri getirilmişti. Çin'e geri döndüğünde, seyahatlerin sonuçları çoğunlukla yayımlandı. En ünlü üç kitap *Batı Okyanuslarının Barbar Krallıkları Üze-*

rine Risale (1434), *Galaksi Yolundaki Teknenin Keşfettiği Harikulade Şeyler* (1436) ve Okyanusların Harikaları'ydı (1451).

Müslüman Seyyahlar: Hz. Muhammed ve Dört Halife dönemlerinden itibaren İslâm fetihlerini kolaylaştırma, yeni fethedilen İslâm beldelerini ve halkını tanıma, başta hadis olmak üzere çeşitli ilimleri tahsil etme vb. amaçlarla Müslümanlar tarafından seyahatler gerçekleştirilmiştir. İslam dininin tebliğ edilmesi de yapılan seyahatlerin önemli amaçlarından birisi olmuştur. Seyahatler bazen bir devletin elçisi olarak da yapılabilmektedir. Birûnî'nin *Tahkiku mâi'l-Hind* adlı eserinde olduğu gibi Müslüman seyyahlar yaptıkları seyahatlerinde başka inançları araştırmak, çeşitli düşüncelerle tanışmak ve farklı toplumları tanımak gibi amaçlar da gütmüşlerdir. Müslümanların kısa bir zamanda Atlas okyanusundan Ceyhun Nehri'ne kadarki geniş bir alana tek başlarına hâkim olmaları ve bu alanda seyahat özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamaları, büyük bir toplumsal ve kültürel hareketliliğe yol açmıştır.

Bilinen ilk İslam seyyahı *Mekhûl b. Ebû Müslim*'dir (ö. 112/730). Mısır, Suriye ve Irak şehirleriyle bütün Ortadoğu'yu ve Hicaz bölgesini dolaşmıştır. Dokuzuncu yüzyılda bir tacir olan Basralı Süleyman (Süleyman et-Tacir) Basra Körfezi'nden hareket edip Asya'yı izleyerek Çin kıyılarında kara ya çıkmıştır. Bu seyahatin hikâyesi, birbirinden farklı iki kısmı içermektedir: Bu kısımlardan birincisi, bu seyahatin gerçek sahibi Süleyman tarafından 851 yılında yazılmıştır. Diğeri ise, birinci kısmı tamamlamak amacıyla Ebu Zeyd Hasan adındaki bir coğrafyacı tarafından 878 yılında yazılmıştır. Bu seyahatname, bir taraftan, dokuzuncu yüzyılda, Basra Körfezi sahil ülkelerinin Mısır ve Arabistan sahilleriyle, diğer taraftan Hindistan ve Çin'in geniş eyaletleriyle cereyan etmiş ticari ilişkileri gün ışığına çıkarmıştır. Süleyman Umman Denizi, Sumatra, Seylan, Siyam Körfezi, Çin Denizi'ni dolaşmıştır.

Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh, 921'de İdil Bulgar Hükümdarı Almuş (Almış) Han'ın İdil'deki karargâhına *İbn Fadlân'ın* başkanlığında dinî bir heyet göndermiştir. İbn Fadlân, bu seyahatle ilgili kitabında (*Risâletü İbn Fadlân*) Bağdat'tan ayrılıp yine oraya dönünceye kadar gördükleri-

ni, Bulgar ülkesini ve Rusya'yı, ayrıca buralarda yaşayan halkı ve âdetlerini anlatmıştır. İbn-i Fadlân'ın seyahatnamesi Rus tarihi hakkında en eski bilgileri veren kaynak olması bakımından da değerlidir. *Ebû Bekir İbnü'l-Arabî*'den (ö. 1148) itibaren seyahatnâmeler günlük anılar şeklinde de yazılmıştır. *İbn Cübeyr* bu yeni türü daha ileriye götürmüş, eserinde yüksek bir edebî üslûp kullanmış olması dolayısıyla seyahat edebiyatının onunla başladığı söylenmiştir. İbn Cübeyr hac maksadıyla çıktığı seyahatine 1183'te Gırnata'dan başlamış ve yolculuğu iki yıl üç buçuk ay sürmüştür. Seyahatnâmesi *Rihletü İbn Cübeyr* veya *Rihletü'l-Kinânî* olarak tanınır. Seyahati esnasında Mısır, Hicaz, Irak ve Suriye'ye de uğrayan İbn Cübeyr izlenimlerini günlük notlar halinde kaleme almış, ekonomik, sosyal ve siyasi değerlendirmelerde bulunmuştur.

Müslümanları seyahate yönelten önemli faktörlerden birisi de *hac* oldu. İslam'ın beş şartından birisi maddi gücü yeterli ve yokluğunda ailesini geçindirebilecek her Müslüman'ı, yaşamı boyunca en azından bir defa Mekke'yi ziyaret etmeye yönlendirdi. Hac sırasında hacılar iki parçadan oluşan ihram adı verilen beyaz giysilerini giyerler. Bu onların Allah karşısında eşit olduklarını gösterir. Hac ibadeti boyunca tıraş olmaz ve tırnaklarını kesmezler. Kâbe'nin çevresinde yedi kez dönmek ve Mekke yöresinde bazı yerlerden geçmek zorundadırlar. Döndüklerinde de hacı olarak anılmaya hak kazanmış olurlar. *İbn-i Battuta* (1304-1374) Orta Çağ'ın en meşhur Müslüman gezginidir. Henüz 21 yaşındayken Fas'taki Tanca kentinden ayrıldığında niyeti hacca gitmekti. Gezilerini anlattığı seyahatnamesi onu *Müslümanların Marco Polo'su* yapmıştı. Kendine seyahatlerinde bir kural belirlemişti: "Aynı yoldan asla iki kez geçmeyecekti." Ne var ki Mekke'ye dört kez hac amacıyla gitti ve bu kuralı çiğnedi. Toplam yetmiş beş bin kilometre yol katetti. Bu yönüyle kendinden önceki bütün gezginlerin rekorunu kırmayı başardı. Bütün Müslüman ülkeleri ve bu ülkelerin komşularını ziyaret etti. Delhi, Maldivler ve Seylan gibi yerlerde kadılık bile yaptı. Yolculukları bilinmeyi keşfetmek gibi bir amaca hizmet etmedi. Yine de onun seyahati korsanlara ve güçlü sultanlara rağmen bir Müslüman'ın dünyayı tanımak için dolaşabileceğini ortaya

koydu. Müslümanlar için hac gezilerinin önemi hiçbir zaman bitmedi. İbn-i Batuta hac olayını *Müslüman dünyasının yıllık kurultayı* olarak tanımladı. Dünyanın önemli gezginlerinden sayılan İbn Battûta seyahatnâmelere yeni bir anlayış ve üslûp getirmiş, ülke ve beldelerin özelliklerinden çok insanların ve halkların durumları, sosyal hayat, inanç ve gelenekleriyle ilgili bilgiler vermiş, bundan dolayı seyahatnâmesi tarih, coğrafya ve edebiyat yönünden olduğu kadar etnografik, antropolojik, sosyokültürel açılardan da büyük bir değer taşımıştır. Seyahatleri 1325'ten itibaren otuz yıla yakın sürmüş olan İbn Battûta'nın gezdiği yerler arasında Türkiye, Hindistan, Çin, Endülüs, Batı Sudan, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır gibi ülkeler bulunmaktadır. Gezileri esnasında tuttuğu notlar, Hindistan'da soyguna uğraması ve Kalküta Limanı'nda binmiş olduğu geminin batmasıyla zarar görmüş ve eserin yazılması bazı konularda sadece gezginin hâfızasına dayandırılmıştır. Türk-Moğol tarihiyle ilgili önemli bilgiler ihtiva eden seyahatnâmesi *Tufetü'n-nüzzâr fi garâibi'l-emsâr ve 'acâibi'l-esfâr* adını taşır. *Rihle* adıyla da zikredilir.

Gerçek bir seyahate dayanan ilk Farsça eser, *Nasır-ı Hüsrev'in Sefer-nâme'sidir*. Aynı zamanda ilk dönem Müslüman seyyahlarından sayılan Nâsır-ı Hüsrev, Aralık 1045'te, hacca gitmek üzere yola çıkmış ve yaklaşık yedi yıl sürecek seyahatine başlamıştır. Nişâbur, Damgan, Simnân, Kazvin ve Şemîrân'a uğrayarak Tebriz'e ulaşmış; oradan Hoy, Ahlat, Bitlis, Silvan ve Diyarbakır yoluyla Urfa'ya kadar gitmiştir. Suriye ve Filistin şehirlerini ziyaret ettikten sonra ilk haccını gerçekleştirmiştir. Ardından İran'ın tamamını, Anadolu, Suriye, Filistin, Hicaz, Mısır, Sudan ve Tunus'u ziyaret etmiştir. Türk edebiyatında ilk seyahatnâme örneği Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın *Acâibü'l-Letâif'idir*. *Hıtay Sefaretnamesi* adıyla da anılmaktadır. 1422'de tamamlanan eserde Hoca Gıyaseddin, Timur'un oğlu Mirza Şahruh'un Çin imparatoruna gönderdiği elçilik heyetinin Herat'tan başlayan ve üç yıl devam eden yolculuğunu anlatmaktadır.

Orta Çağ Seyyahlarının ve Orta Çağ Zihin Dünyasının Geleceğe Aktardığı Kültürel Miras: İşin aslı, Orta Çağ biterken ve insan oğlu 15. yüzyıla gi-

rerken seyyahların, keşişlerin ve tacirlerin kıta dışından getirdikleri haberler Avrupa'da önemli yer tutmaktaydı. Bu haberler çoğunlukla inançlarının ve intikam duygularının yönlendirmesiyle maceraya atılmış bir dizi seyyahın gördükleri ve işittikleri tuhaflıkları da içerisinde barındırmaktaydı. Seyyah raporları, Çin ile Hindistan'ı dünyaya sevk ettikleri ticari mallarla anmaktaydı. Çok daha az sayıda Çinli seyyah Batı'ya yönelik serüvenlere atılmıştı. Çinliler ve Hintliler ile Avrupalılar arasında bir bilgi uçurumu olduğu açıktı.

Yeni Çağ'ın ilk sancılarının başladığı zaman diliminde bile gerçeklerle mitler ve fanteziler büyük ölçüde karışmaktaydı. Avrupa'da, hâlen, kayıp adalar, Asya ya da Afrika'da Müslümanların yaşadığı bölgelerden ötede bir yerde yaşayan Hristiyan Kral Aziz John ve Batı'da Atlantis kıtasından söz eden ve bilimsel temellere dayanmayan inanışlar da halk nazarında önemli yer meşgul ediyordu. Her şeye rağmen, birçok ulus ve dile ayrılmış olsa da, Avrupa günümüzde de olduğu gibi tutarlı bir bütündü. Baskın bir biçimde aynı ırktan gelen insanları barındırmaktaydı. Buna karşılık Afrika ve çok daha belirgin olmak üzere seyyahların gözdesi Asya, olağanüstü bir çeşitlilik göstermekteydi. Orta Çağ'da Batı'nın Doğu'ya olan merakının altında biraz da bu çeşitliliğin etkisinin olduğunu unutmamak gerekir. Seyyahlar, birçok itici faktörün yanında "acaib ve garaib" in peşinden koşan insanlardır.

Akdeniz Avrupalılar için tanıdıktı ve denizin öte yakasında yaşayanlarla Avrupalılar her zaman temas halinde olmuştu. Bir yandan bu deniz Hristiyanlıkla İslam'ın keşiştiği bir arenaydı. İslamiyet ve Hristiyanlık Orta Çağ'ın küsmüş ikiz kardeşleriydi ve aynı kaynaktan gelmekteydi. Doğum yerleri ortaktı ve Ortadoğu'ydu. Hac gibi bir ibadet bu iki dinin temsilcilerini Ortadoğu'da karşı karşıya getirmekteydi. Hristiyan hacıların ana hac merkezi Kudüs'ken Müslümanların ana hac merkezi Hicaz'dı. Daha da önemlisi her iki dinden seyyahların önemli bir kısmının yola çıkış hikayesi hac ibadetine dayanmaktaydı. Orta Çağ'ın bilinen dünyasında Asya'nın güney ve doğu, Afrika'nın orta ve güney kesimlerindeki ırkların bütün acayip ve garipliklerine rağmen,

Akdeniz'in her iki yakasında yaşayanlar ortak bir mirası paylaşanlardı.

Batı Hristiyan dünyası, özellikle de Hristiyan seyyahlar İranlıların, Hintlilerin ve Çinlilerin daha uzakta kalan topraklarından ayırmak üzere süreç içerisinde bugün üzerinde yaşadığımız Türkiye topraklarını "Küçük Asya" olarak adlandırdılar. Bu nedenledir ki seyyah anılarında Anadolu adı Küçük Asya kaldı. Benzer biçimde, Uzak Doğu, Batı'nın ilgisini çekmeye başlayınca yaşadığımız toprakların adı, biraz da önyargılı bir biçimde, Yakın Doğu veya Orta Doğu'ya dönüştü.

Karşılıklı seyyahların gidip geldiği bir zaman diliminde Müslümanlar dünyayı biri coğrafi öbürü aynı anda dini ve siyasi olmak üzere iki yoldan tanımlamaktaydı. Arapça, Farsça, Türkçe ve öteki İslam dillerinde yazılmış coğrafya eserleri dünyayı ayırmada çoğunlukla "iklim"leri temel aldı. Müslümanların "iklim"leri bütünüyle coğrafi niteliktedir ve herhangi bir biçimde dini, kültürel, etnik ya da siyasi çağrışımlar taşımamaktadır. Müslümanlara göre, dünyada önemli ve etkili olan ikinci bir ayırım çizgisi İslamiyet'in hüküm sürdüğü topraklar ile henüz bu safa katılmamış olan yerlerdi.

Hristiyanlık ve İslamiyet'in kimlikleri belirlediği bir çağda Hristiyanlar düşmanlarını Müslüman kimliği yerine Mağribi, Serazen, Türk ya da Tatar; Müslümanlar da Avrupa'nın sakinlerini Hristiyan yerine Rum, Frenk ya da Slav olarak etnik ve bölgesel özelliklere göre adlandırdı. Dinsel nitelendirme söz konusu olduğunda ve savaş baltaları toprağın altından çıkarıldığında niteleme her iki taraf için de aynıydı: Kâfir ya da Gavur. İki din üzerinde temellenen Orta Çağ yolculukları ve seyahat anlatıları yukarıda bahsedilen farklılıklar ve ortaklıkların açığa çıkmasında önemli bir belirleyici oldu ve günümüzdeki bazı düşmanlıkların ve tanımlamaların da alt yapısını oluşturdu.

Bu arada günümüz yazarları ve filmleri için de Orta Çağ bir esin kaynağı olmayı sürdürüyor. Orta Çağ'da seyahati anlamak için Ivanhoe, Joan of Arc, The Radicals, El Cid, Sant Antonio di Padova, Monty Python ve Holy Grail filmlere bakılabilir. Her ne kadar bu filmler birer kurgu olsa

da o tarihlerin seyahat koşulları ve zorluklarını anlamaya yardımcı olmaktadır.

Gelecek sayıda Keşifler çağında kaşifler ve seyahatleriyle ilgili yazımızda görüşmek üzere.

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

- Akpınar, A. (1998). *Kur'an Aydınlığında Seyahat*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Boorstin, D. J. (1994). *Keşifler ve Buluşlar*. (Çev. Fatoş Dilber). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Cait Stevenson. What Was It Like To Travel During the Middle Ages? Part 1: Going by Road. <https://www.medievalists.net/2019/08/travel-middle-ages-road/>, Erişim tarihi: 19 Ekim 2021.
- Chaucer, G. (2005). *The Canterbury Tales*. (Editör: Jill Mann). Londra: Penguin Books.
- Grafton, A. (2004). *Yeni Dünyalar Eski Metinler: Geleneğin Gücü ve Keşiflerin Yarattığı Şaşkınlık*. (Çev. Füsün Savcı). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Grant, N. (2001). *Everyday Life in Medieval Europe*. Florence: McRae Books.
- Labarge, M. W. (1983). *Medieval Travellers*. New York ve Londra: W. W. Norton & Company.
- Livingstone, J. (2018). Travel, Trade and Exploration in the Middle Ages. <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/travel-trade-and-exploration-in-the-middle-ages>, Erişim Tarihi: 1 Kasım 2021.
- Newman, P. B. (2011). *Travel and Trade in the Middle Ages*. Jefferson, NC: McFarland & Company.
- Olher, N. (1989). *The Medieval Traveller*. (transl. Caroline Hillier). Woodbridge, Suffolk: The Boydell Press.
- Said, E. (1978). *Orientalism*.¹ New York: Pantheon Books.
- Touati, H. (2016). *Ortaçağ'da İslam ve Seyahat: Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*. (Çev. Ali Berktaş). 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı *İslam Ansiklopedisi*. Muhtelif Ciltler
- Ülgen, P. ve Çaylı, M. (2020). Eski Bir Şövalyenin Gözünden XIV. Yüzyılda Ege Adaları: Bizans İmparatorluğu, Haçlılar ve Türkler. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 14: 93-102.
- Verne, J. (1982). *Dünyanın Keşfi-I*. (Çev. Ferid Namık Hansoy). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Wikipedia*.
- Yazıcı, H.-Coşun, M.-Dilek, K. (2009). *Seyahatname*. TDVİA. Cilt- 37. (ss. 9-16). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.

Doç. Dr. Murat HANİLÇE, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tokat.
E-posta: murat.hanilce@gop.edu.tr

Turizm Tarihi İncelemeleri

Tablo 2. Orta Çağ Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler

Seyyah Adı	Kökeni	Eseri	Tarih	Gördüğü/Anlattığı Yerler
<i>Egeria (Etheria ya da Aetheria)</i>	Galyalı-İspanyol	Peregrinatio ya da Itinerarium Egeriae	380'ler	Hristiyanların Kutsal topraklarına bir kadının yolculuğunu içeren Latince seyahatname
<i>Cosmas Indicopleustes (Keşiş Cosmas)</i>	İskenderiyeli Yunan tüccar	Christian Topography Hristiyan Topografyası	6. yüzyıl	Hindistan, Seylan, Etyopya, Eritre vd.
<i>Arculf (İrlandalı Adomnan'ın anlatımıyla/625-704)</i>	Aziz Orta Doğu'ya giden en eski Batı Avrupalı, Alman	De Locis Sanctis (Kutsal yerler Hakkında) ¹ İrlandalı Aziz Adomnan kaleme alındı.	670	Kutsal yerler hakkında rehber kitap
<i>Mekhul bin Ebu Müslim (öl. 730)</i>	Suriye fıkıh okulu temsilcisi (İlk İslam seyyahı)	?	8. yüzyıl	Mısır, Suriye, Irak, Hicaz, Ortadoğu
<i>Aziz Willibald (700-787) (Heidenheimli Huneberc'in anlatımıyla)</i>	Kutsal topraklara seyahat eden ilk İngiliz	The Hodoeporican ² of St. Willibald, (Aziz Willibald'ın Seyahat Rehberi)	8. yüzyıl	Kutsal yerlere yolculuk (Kudüs ve çevresi)
<i>Yahyâ b. Hakem el-Bekrî (El-Gazal) (9. Yüzyıl)</i>	Endülüs Emevî Halifesi II. Abdurrahman tarafından 208 (824) yılında Normanlara gönderilen elçi	?	9. Yüzyıl	Norveç vs.
<i>Sellâm et-Tercümân (9. Yüzyıl)</i>	Abbâsî Halifesi Vâsîk-Billâh'ın 228'de (842) Çin Seddi hakkında bilgi edinmek amacıyla gönderdiği elçi	?	9. Yüzyıl	Semerra'dan Çin'e
<i>Süleyman et-Tâcir</i>	Müslüman Arap Seyyah (Çin ve Hint Okyanusu hakkında ilk Arapça eser veren kişi))	Ah̄bârü's-Şin ve'l-Hind	851-852	Çin Hindistan ve Malezya
<i>Aziz Ansgar (Anskar-Anschar-Oscar) (801-865)</i>	Doğu Frank Krallığı'nın kuzey kesiminde Hamburg-Bremen Başpiskoposu	Vita Ansgarii The Apostle of the North ³	9. yüzyıl	Kuzey Avrupa (İsveç ve dolaylarında misyonerlik faaliyetleri)
<i>El-Cahiz (Ebu Osman Amr bin Bahr el-Kinani el-Fukaiimi el-Basri) (767-869)</i>	Basra doğumlu Afro-Arap	Hayanlar Kitabı Türklerin Faziletleri Cimriler Kitabı Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri Kitâbü't-Tebaşşur bi't-ticâre Kitâbü'l-Büldân. Kitâbü'l-Emşâr ve 'acâ'ibü'l-büldân vd.	9. yüzyıl	Mekke, Medine, Küfe, Şam, Antakya, Mısır vd.
<i>Tâcir İbn Vehb el-Kureşî</i>	?	?	870	Sirâf Limanı'ndan yaptığı Çin ve Hindistan seyahati
<i>Bernard Monachus (Hacı Bernard-Bilge Bernard-Keşiş Bernard) (9. Yüzyıl)</i>	Frank piskoposu	Malmesbury'li William, 12. yüzyılın başlarındaki Gesta Regum Anglorum (İngiltere Krallarının Tarihi) adlı çalışmasında Bernard'a atıfta bulundu. Mabilion, 1672'de Paris'te yayınlanan Acta Sanctorum Ordinis Benedicti'sinde onun seyahat programını yayınladı.	865-871	Akdeniz, İtalya, Mısır, Kutsal topraklar (Kudüs ve çevresi) ve Fransa
<i>İbn Hurdâzbih (Ebü'l-Kasım Ubeydullah b. Abdillâh b. Hurdâzbih) (öl. 913?)</i>	İslam coğrafyacısı (İslam coğrafyacılarının babası)	Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-memâlik	9. yüzyıl	Irak, Hindistan, Çin vs.

¹ Bede'nin Ecclesiastical History of the English People (İngiliz Halkının Din Tarihi) kitabının 5. cildinin 15-17 bölümlerinde Adomnan'ın Locis Sanctis'i özetlemiştir.

² Latince Hodoeporicon kelimesi seyahat rehberi anlamına gelmektedir ve sekizinci yüzyılda Kutsal Topraklara yapılan bir hac yolculuğunun günümüze ulaşan tek anlatısıdır ve Adaman/Arculf'un (670) eseriyle benzer bir tarz ve içeriğe sahiptir.

³ Vita Anskani'den, Misyoner Arkadaşı Piskopos Rimbert tarafından çevrilmiştir.

Tablo 2. Orta Çağ Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>İbn Rüste (Ebû Alî Ahmed b. Ömer b. Rüste) (öl. 913?)</i>	İsfahanlı coğrafyacı ve astronom	el-A'lâku'n-nefise	9. yüzyıl	Bağdat üzerinden hacca gidiş vd.
<i>Et-Taberî (Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî) (öl. 923)</i>	İslam müfessiri, tarihçi, muhaddis ve fakih	Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk	9. yüzyıl	Arap yarımadası vs.
<i>İbn A'Sem El-Kûfî (Ebû Muhammed Ahmed b. A'sem el-Kûfî el-Ahbârî) (öl. 932)</i>	Şii tarihçi, şair ve din adamı	Kitabü'l-Fütuh	900'ler	Hazar torakları, Harezmi, Horasan, Anadolu vs.
<i>Ya'kub et-Turtûşî (9-10. Yüzyıl)</i>	İspanya'da bir Yahudi, 902 yılında Kurtuba (Córdoba) halifesinin elçisi olarak Alman İmparatoru Otto'yu ziyaret	?	902	Alman ve Slav toprakları
<i>İbnü'l-Fakih el-Hamedânî (869-942)</i>	Fars tarihçi ve coğrafyacı	Muhtasar Kitabü'l-Buldan	10. yüzyıl	Arap yarımadası, Mısır, Mağrib, Suriye, Filistin, Anadolu, Irak, İran, Azerbaycan, Mâverâünnehir, Türkistan ve Yedisu
<i>El-Mes'ûdî (Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Hüzelî) (öl. 956)</i>	Arap tarih ve coğrafya âlimi, seyyah	Mürûcû'z-zeheb et-Tenbih ve'l-işrâf	10. yüzyıl	İspanya dışında zamanının İslam Dünyası, Hindistan vd.
<i>İbn Fadlan (877-960)</i>	Arap din bilgini ve gezgini, Abbasi diplomatı	Risâletü İbn Fadlân fi Vaşî'r-rihle İbn Fadlan Seyahatnamesi	10. yüzyıl	Rey, Nişâbur, Merv, Buhara, Volga boyları
<i>Olga (öl. 969)</i>	Rus (Kiev) Prensesi	Olga's Visit to Constantinople	10. yüzyıl	İstanbul
<i>Kremonalı Liutprando (922-972)</i>	Lombardiyalı tarihçi ve din adamı	Report on Mission to Constantinople (Bizans Notları)	963-968	İstanbul
<i>Ebû Düle'f el-Yenbuî (Mis'ar bin Mühelhil) (öl. 1000)</i>	Arap seyyah ve şair, Samani saray şairi ve kâtibî, diplomat	er-Risâletü'l-ülâ (Rihle ile's-Şin)-Çin'e seyahati er-Risâletü's-şâniye (Rihle fi Vasa'î Âsiyâ)	941-943	Çin, Bakü, Tiflis, Erdebil, Tûs, Nişâbur, Hûzistan ve İsfahan, Tanca vd.
<i>Kızıl Erick (950-1003)</i>	Norveçli kâşif	Saga of the Eric the Red (Kızıl Erik'in Sagası)	950-1003	Grönland
<i>Leif Erickson (970-1020)</i>	Kızıl Erick'in oğlu	Kızıl Erik'in Sagası'ndan	1000	Kuzey Amerika kıyıları-Kanada açıkları-Winland
<i>Harald Hardrade, (III. Harald) (1015-1066)</i>	Norveç Kralı	Saga of Harald Hardrade, (Harald Hardrade'in Sagası)	1015-1066	İstanbul, vs.
<i>Nasir-ı Hüsev (1004-1073)</i>	Belhli, Gazneli ve Selçuklu saraylarında görev de alan İsmailî şairi, filozof ve seyyah	Sefername	1045-1052	Nişabur, Tebriz, Hoy, Ahlat, Bitlis, Silvan, Diyarbakır, Harran, Suriye, Filistin, Kutsal Topraklar (Hac), Hac dönüşi Kahire, Irak ve İran üzerinden Belh
<i>Afrikalı Konstantin (Constantinus Africanus) (1010?- 1087)</i>	Tunuslu bir Müslüman iken sonradan Hristiyan olmuş İslam tıbbını Avrupa'ya tanıtan mütercim	The History and Description of Africa and of the Notable Things Therein Contained Description of Timbuktu The History and Description of Africa: Borno	11. yüzyıl	Mısır, Bağdat, Hindistan, Habeşistan, Afrika kıtası
<i>Ebû Ubeyd El-Bekrî (öl. 1094)</i>	Endüslü coğrafyacı	El-Mesalik ve'l-Memalik el-Mugrib fi Zikri Bilâdi İfrîkiyye ve'l-Magrib	11. yüzyıl	Afrika ve Gana
<i>Daniel (Seyyah Daniel-Hacı Daniel-Kievli Daniel) (1106-1107)</i>	Rus başrahip	Kutsal Topraklarda Rus Başrahip Daniel'in Hac Yolculuğu Sir C.W.Wislon tarafından açıklanmış (Londra, 1895)	12. yüzyıl	Kutsal topraklara yolculuk (İstanbul, Yunanistan ve Kıbrıs üzerinden)
<i>Foucher de Chartres (1059-1128)</i>	Fransız rahip, I. Haçlı seferinde bulundu.	The Chronicle of Fulcher of Chartres	1096 vd.	Birinci Haçlı Seferine katıldı. Anadolu üzerinden Maraş'a geçti. Kutsal topraklarda hizmet etti.

Turizm Tarihi İncelemeleri

Tablo 2. Orta Çağ Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

<i>Yehuda Halevi (1075-1141)</i>	Tudelalı ya da Toledolu Sefarad Yahudisi hekim, şair ve filozof	(İspanya)	El-Kitabü'l-Hazeri (Kuzari)	12. yüzyıl	Hazarlar
<i>Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (1076-1148)</i>	Endülüslü fakihlerinin önde gelenlerinden, muhaddis	Mâlîkî	er-Rihle (Tert'übü'r-rihle)	12. yüzyıl	Suriye, Irak, Hicaz ve Mısır
<i>Eudes de Deuil (Odon de Deuil) (1110-1162)</i>	Fransız tarihçi, din adamı, İkinci Haçlı Seferinde bulundu.	(İspanya)	De Profectione Ludovici VII in Orientem (VII. Louis'in Doğu'ya Yolculuğu Üzerine)	1147-1149	İkinci Haçlı Seferinde VII. Louis'in yolculuk yaptığı güzergâh (Fransa'dan Antakya'ya)
<i>İdrîsî (Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İdrîs eş-Şerîf es-Sebtî es-Sıkkî) (öl. 1165)</i>	İslam coğrafyacısı, botanikçisi, seyyahi (Septe'de doğdu. Palermo'da öldü. Sicilya Norman krallarına hizmet etti.)		Nüzhetü'l-müştâk fi'htirâk'l-âfâk (Kitâbu Rucâr (Roger) ve el-Kitâbü'r-Rucârî)	1154	Dünya coğrafyası, yedi iklim vd.
<i>Tudelalı Benjamin (1130-1173)</i>	Tudelalı Sefarad Yahudisi, gezgin	(İspanya)	The Itinerary of Benjamin of Tudela	1165-1173	Roma, Yunanistan, İstanbul, Kıbrıs, Filistin vd.
<i>İbn Munkiz (Usame ibn Munkiz) (1095-1188)</i>	Munkizoğulları hanedanına mensup bir emir, tarihçi ve önemli bir edip (Suriye'de doğdu) Zengi ve Fatîmi hizmetinde bulundu. Haçlı Seferlerine şahit oldu.		el-Menâzil ve'd-diyâr Aḥbârü'l-büldân	12. yüzyıl	Hasankeyf, Bitlis, Ahlat, Musul, Bağdat, Kudüs, Mısır vd.
<i>İbn Cübeyr (1145-1217)</i>	Endülüslü seyyahi.	Arap	Rihletü İbn Cübeyr veya Rihletü'l-Kinâni	1183	Girnata (Granada)'dan hac maksadıyla Arap Yarımadası, Mısır, Hicaz, Irak ve Suriye
<i>Robert de Clari (1170-1216)</i>	Fransız şövalye		İstanbul'un Zaptı (1204)	1203-1204	İstanbul (Dördüncü Haçlı Seferi)
<i>Regensburglu Petachiah-Ratisbanlu Petachiah</i>	Alman haham		Travels of Rabbi Petachiah of Ratisbon	1170-1187	Doğu Avrupa, Kafkaslar, Orta Asya, Polonya, Rusya, Suriye, Anadolu, İran, Ermenistan ve Yunanistan
<i>Yâkût El-Hamevî (Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî) (öl. 1229)</i>	Rum asıllı Müslüman coğrafyacı, tarihçi, edip ve seyyah		Mu'cemü'l-büldân ve Mu'cemü'l-üdebâ'	13. yüzyıl	Bizanslılar, Türkler, Hazarlar, Bulgarlar, Saklebiller, Ruslar, Zenciler, Çinliler, Haçlılar, Moğollar, çeşitli yer adları vd.
<i>Novgorodlu Anthony (Antoine) (öl. 1232)</i>	Rus ashpiskopos		Description des Lieux-Saints de Constantinople par Antoine, Archevêque de Novgorod	1200	İstanbul (Hac yolculuğu)
<i>Rahip Julian</i>	Macar		On the Tracks of Friar Julian Journeys across Mongolia	1235, 1237	Volga dolayları-Moğol toprakları
<i>Giovanni da Plan del Carpine (1185-1252)</i>	İtalyan diplomat, başpiskopos ve gezgin		The Journey of Friar John of Plano de Carpine (1245-1247)-Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Asya'ya Yolculuk (1245-1247)	1245-1247	Kuzey, Orta Asya ve Moğol toprakları
<i>William Rubruck (Keşiş Rubrucklu William-Guillaume de Rubruck) (1220-1293)</i>	Flaman asıllı Fransiskan misyoner ve seyyah		The Journey of Friar William of Rubruck (1253-1255)-Moğolların Büyük Hanına Seyahat	1253-1255	Orta Doğu, Orta Asya (Moğol toprakları)
<i>Kazvini (Zekeriyyâ b. Muhammed) (öl. 1283)</i>	İslam coğrafyacısı (Müslümanların Pilius'u)		Âşârü'l-bilâd ve aḥbârü'l-ibâd Acaibu'l-Mahlukat ve Garaibu'l-Mevcûdat, (Tuhaf Yaraticıklar ve Acayip Varlıklar)		Yeryüzü şekilleri, iklim çeşitleri, milletler ve ülkeler, Anadolu'nun birçok şehir ve kasabası ile Orta Asya Türk boyları
<i>Vivaldi Kardeşler</i>	Cenevizli kardeşler	denizci	-	1291	Afrika'yı denizden dolanma projesi (başarısız bir girişim)
<i>Marco Polo (1254-1324)</i>	Batı dünyasına Asya ve Uzak Doğu'yu		Il Millione Travels of Marco Polo (Kendisiiyle birlikte)	1271-1295	Venedik'ten Çin'e

Turizm Tarihi İncelemeleri

Tablo 2. Orta Çağ Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

	tanıtın seyyah.	Venedikli	zindanda kalan	Pisalı Rustichello adında bir esir Marco Polo'dan dinlediklerini 1299 kitaplaştırmıştır.)		
<i>Rabban Bar Sauma</i> (1260-1313)	Uygur asıllı din adamı, Han'ın keşişi	Nasturi Kubilay	The Monk of Kublai Khan, Emperor of China; or The History of the Life and Travels of Rabban Sawma, Envoy and Plenipotentiary of the Mongol Khans to the Kings of Europe and Markos who as Yahbh- Allaha III Became Patriarch of the Nestorian Church in Asia	1278-1313	Çin, Hotan, Talas, Tus, Horasan, Maraga, Bağdat, Tebriz, Musul, Ani ve kutsal topraklar	
<i>Nizârî-i Kuhistânî</i> (1247?- 1320)	İrânlı şâir.		Sefernâme adlı mesnevi	1279-1281	İsfahan, Tebriz, Gürcistan, Derbend, Errân, Bakü, vd.	
<i>Giovanni da Montecorvino</i> (1247-1328)	İtalyan misyoner, devlet adamı	Fansisken gezgîn, Kubilay	Letter to the Minister General of the Friars Minor in Rome (1280) Report from China (1305)	13-14.yüzyıllar	Hindistan ve Çin'de Latin Katolik misyonerlarda görev aldı. Pekin piskoposluğu yaptı.	
<i>Ebü'l-Fidâ (Ebü'l-Fidâ' el- Melikü'l-Müeyyed</i> <i>İmâdüddîn İsmâil b. Afî b.</i> <i>Mahmûd el-Eyyûbî) (öl.</i> <i>1331)</i>	Eyyûbî mensup ve coğrafyacı	hânedanına melik, tarihçi	Takvîmü'l-Büldân	1321	Kuzey ve güney yarım küre, ekvator, yeryüzünün yedi ana bögesi, yeryüzünün meskûn kısımları, okyanuslar, denizler, göller, nehirler ve dağlar	
<i>Pordenoneli</i> (1286-1331)	İtalyan misyoner	Fransisken	The Travels of Friar Odoric	1318-1330	Hindistan, Çin	
<i>İbn Batuta</i> (1304-1369)	Berberi asıllı Afrikalı (Tanca-Tunus)	Kuzey seyyah	Rihle	1325-1354	Asya, Afrika ve İspanya	
<i>Sir John Mandeville</i> (13 ve 14. yüzyıllar)	Anonim		The Travels of Sir John Mandeville,	1332	Kutsal topraklar, Asya ve Afrika	
<i>Francesco Pegolotti</i> (1290-1347)	Floransalı politikacı	tüccar ve	Book of Descriptions of Countries and of Measures Employed in Business (Italian: Libro di divisamenti di paesi e di misuri di mercatanzie e daltre cose bisognevoli di sapere a mercatanti)	1335-1343	Azov-Astarhan, Hive- Otrar-Pekin, Ayas (Kilikya)-Sivas, Erzincan ve Erzurum-Tebriz rotaları	
<i>Giovanni de Marignolli</i> (1290-1360)	Floransalı adamı, görevlisi	Katolik din Papalık	The Travels of John de Marignolli	1339-1353	Hindistan ve Çin	
<i>Philippe de Mézières</i> (1327-1405)	Fransız asıllı yazar	şövalye,	Songe du vieux pelerin	1344-1372	İzmir (Aydınoğulları Beyliği), Kudüs vd.	
<i>Anonim</i>			Guide-book to Palestine. (c. 1350), Translated by. J. H. Barnard. London: Palestine Pilgrims' Text Society, 1894	1350	Kutsal topraklara ilişkin bir rehber kitap	
<i>Novgorodlu d'Étienne</i>	Rus Hacı		Pèlerinage d'Étienne de Novgorod	1348-1349	İstanbul vs. (Hac yolculuğu)	
<i>İbn Kesir (Ebü'l-Fidâ)</i> (1301-1373)	İslam müfessir, ve Şâfiî fakih	tarihçisi, muhaddis	El-Bidâye ve'n-Nihâye	1365-66	İslam tarihi ve coğrafyası, Anadolu	
<i>Peter Sparnau ve Ulrich von Tannstaedt</i>	Alman hacılar		Die Jarusalemfahrt des Peter Sparnau und Ulrich von Tannstaedt	1385-1386	Kudüs ve çevresi (Hac yolculuğu)	
<i>Ignatius, Başpiskopos Pimin, Piskopos Mikhail ve Keşiş Sergei</i>	Rus (Somelnskil)	hacilar	"Pèlerinage d'Ignace de Somolensk	1389-1391	Hac yolculuğu	
<i>Alexander</i>	Rus		Voyage a Constantinople de seribe Alexandre	1393-1397	İstanbul vd.	
<i>Johann Schiltberger</i> (Hans)	Alman seyyah	asker ve	Hans Schiltbergers Reisebuch Türkler ve Tatarlar Arasında	1394-1427	Tuna, Karadeniz, Anadolu, Mısır, Hindistan, Kafkasya, Kırım vd.	
<i>Chen Cheng</i> (1365-1457)	Çinli diplomat, hadım		Travel in the Western Region	1396, 1397, 1414, 1419, 1419	Vietnam, Turfan, Semerkant, Buhara, Herat, vd.	

Turizm Tarihi İncelemeleri

Tablo 2. Orta Çağ Seyyahları ve Seyahat Ettikleri Ülkeler/Yerler (Devam)

			A Record of the Barbarian Countries in the Western Region."		
<i>Marshal Jean II Le Maingre (Jean II Le Meingre) (1366-1421)</i>	Fransız Şövalye ve Komutan		Le Livre des faits du bon messire Jehan le Maingre, dit Boucicaut, maréchal de France et gouverneur de Jennes	1396-1399	Niğbolu Savaşı'nda bulundu
<i>Guillebert de Lannoy</i>	Flemenk seyyah ve diplomat		Voyages et Ambassades 1399-1450	1399-1450	Baltık, vd..
<i>Grethenius</i>	Rus hacı		Pèlerinage de l'archimandrite Grethenius" In Mme. B. de Khitrowo, Itinéraires Russes en Orien	1400	Hac yolculuğu
<i>Ruy Gonzáles de Clavijo (öl. 1412)</i>	Kastilyalı (İspanya) seyyah, yazar ve Papalık elçisi		Embâjada a Tamor Lân Narrative of the Embassy of Ruy Gonzalez de Clavijo to the Court of Timour at Samarcand AD 1403-6	1403-1406	Anadolu ve Orta Asya
<i>Zheng He/Ho Cheng (1371-1433)</i>	Müslüman kökenli hadım Çin Amirali		Batı Okyanuslarının Barbar Krallıkları Üzerine Risale (1434), Galaksi Yolundaki Teknenin Keşfettiği Harikulade Şeyler (1436) Okyanusların Harikaları (1451).	1405-1433	Hint Okyanusu ve Doğu Afrika'da 30'a yakın krallık
<i>Margery Kempe (1373-1438)</i>	İngiliz Hristiyan gizemci		The Book of Margery Kempe	1413-1415	Kutsal yerlere giden yollar
<i>Christoforo Buondelmonti (1385-1430)</i>	Floransalı gezgin ve papaz		Liber Insularum Arcipelagi	1415-1430	Rodos, İstanbul, İstanbul haritası
<i>Ciriaco de Pizzicollı (1391-1453)</i>	Ankonalı (İtalyan) tüccar ve hümanist, arkeologların babası		Cyriac of Ancona: Later Travels	1418-1447	Edirne, İstanbul, Marmara Denizi, Kuzey Ege, Kiklad Adaları, Girit, Sakız Adası, Milet, Midilli, Mora Yarımadası, Epir Ayasofya, Atina Akropolis, Delfi şehri, İzmir
<i>Giyâseddin Muhammed Nakkaş-ı Tebrizi (14-15. yüzyıl)</i>	Timurlu Devleti hükümdarı Şahruh'un 1419-1420'de Çin'e gönderdiği elçilik heyetinde üye		Hıfây Sefâretnâmesi veya 'Acâ'ibü'l-leâ'if.	1419-1420	Çin (Farsça resmî elçi seyahatname)
<i>Zosima</i>	Rus diyakoz (yardımcı keşiş)		Vie & pèlerinage du diacre Zosime"	1419-1422	Hac yolculuğu
<i>John Poloner</i>	Seyyah, hacı ve din adamı		Description of the Holy Land (c. 1421), based on the translation of Aubrey Stewart from the Tobler text. London, 1894.	1421	Kutsal Topraklar ve Mısır
<i>Bertrandon de la Broquière (1400-1459)</i>	Fransız ajan, hacı ve seyyah		The Travels of Bertrandon de la Broquiere, Counsellor & First Esquire-Carver to Philippe le Bon, Duke of Burgundy, to Palestine, and his Return from Jerusalem Overland to France during the Years 1432 & 1433	1432-1433	Kutsal topraklar, Osmanlı sınırları, Anadolu vd.
<i>Pero Tafur (1410-1487)</i>	İspanyol seyyah		Andanças é viajes de Pero Tafur por diversas partes del mundo avidos Travels and Adventures, 1435-1439 Pero Tafur Seyahatnamesi	1435-1439	Kudüs'e hac, Mısır, İstanbul, Edirne; Trabzon, Kefe, Bursa, vd.
<i>Siraceddin İbnü'l-Verdi (öl. 1457)</i>	Müslüman coğrafyacı		Harîdetü'l-'acâ'ib ve ferîdetü'l-'garâ'ib	1450	Coğrafi bölgeler, dağlar, nehirler, bitkiler, hayvanlar, madenler